

Krati-raamat.

Katse

Tulihänna ja ta suguseltsi seletuseks

ja

40 juttu tulihännast, puugist ja wedajast.

Kirjutanud

Mag. Nooli-Aleksander.

Tarwas.

Trükitud H. Põderi raamatukaupluse kuluga.

1895.

EX-LIBRIS
M J
EISEN

Krati-raamat.

Katse

Tulihänna ja ta suguseltsi seletuseks

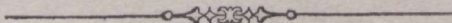
ja

40 juttu tulihännast, puugist ja wedajast.

Kirjutanud

Mag. Nooli-Aleksander.

Narwas.

Trükitud N. Põberi raamatukaupluse kuluga.

1895.

Дозволено цензурою. — Юрьевъ, 30 Іюня 1895 г.

Печатня Г. Матзена, Ревель, Никольская 23.

Ühe pastlaga mehed tulihända püüdma.

Naaljautute eestlõne asemel.

„Kratt!“

„Tulihänd!“

„Pisuhänd!“

„Puut!“

„Bedaja!“

Kõik neid nimesid kuulsin ma peaaegu ühe
torraga, kui torra sügisel pühapäeva õhtul pime-
das mööda Kuki küla tänavat koju poole sammusin.
Ühe pere õue väravas istus hulk mehi osalt
värava, osalt aia peal, osalt seisivad mõned.
Ma jõudsin parajalt nende ligidale, kui äkisti wali
hüüd mitmest suust kõlas: „Kratt!“ „Tulihänd!“
„Pisuhänd!“ „Puut!“ „Bedaja!“

Esimesel filmapilgul ehmatasin ma wäha.
Ehmatasin sellepärast, et ehk mulle niisugusid auu
nimesid antakse, ehk ma küll tudagi wiisi ennast
ei teadnud neid ära teeninud olemat.

See kõhklumine kestis aga kõigist filmapilgu. Su
järgmisel filmapilgul tõusis mulle ilma süüta olemist
tulihänna asjus tundes julgus südamesse. Julgusti
küsisin sellepärast meeste hulga läest: „Mis wiiga!“

„Kraatt!“ karjus üks.

„Tulihänd!“ hüüdis teine.

Tertve meeste hulk vahtis põhja poole. Minagi lõin filmad sinna poole ja nägin nüüd, kuidas suur meteor pikka tule joont järele jättes metsa kohta maha langes.

Enne veel kui midagi sain wastata, willus nuga ühe mehe käes, pastla paelad tegiwad kriks ja kraaks ja pastal ise lendas mehe jalast kus seba ja teist.

Teine jälle haatas oma uue kuue külge kinni ja käristas selle meelega ühe joonega katti.

Kolmas tahtis liig ruttu püstita pealt maha lipata. Kuub jäi mehikesel aga roika tahta kinni ja teraw ots tegi kuuega sedasama, mis teine ise meelel kuuega teinud. Mees aga ei pannud taktist tähele. Kiide tüll jäi roika otsa ripendama, mees pööris selja metsa poole, tegi lõil nõõbid lahti ja waatas siis läbi arude metsa poole.

„Nüüd on käes! Nüüd on käes!“ kisendasiwad teised.

Kõik need juhtumised sündisiwad nii ütelda wälgu kiirusega, sada korda rutemalt kui ma neid olen jõudnud jutustada.

Ma ei teadnud, mis asjast arwata. Kas olin ma hullude hulka jõudnud? Kõik, mida nägin, näitas ennem hullude kui mõistlikkude inimeste tegude moodi. Siiski seba polnud ma veel elades kuulnud, et siia külasse hullumaja asutatud. Ka ei olnud ma kuulnud, et meie pool hulle inimesi

leida. Wõimataks pidasin ma seda juhtumist, et Tartu Ulee uulitsa otsast tosin hulle ära jooksnud ja nüüd äkisti siit küla tänawa oma tallermaaks wõtnud.

Ei, asjal pidi teine konts olema.

Uga misfugune?

Jah, seda ma ei teadnud. Siiski mis inimene ei tea, katsub ta teada saada. Nii minagi. Hakasin siis uuesti meeste käest lugu järele pärima.

„Mis tempu te teete?“ küsisin ma.

„Kas sa siis tulihända ei näinud?“ kostis üks.

„Kus kohas?“

„Langes teine metsa maha!“ wastas teine.

„See ei olnud kellegi tulihänd, see oli tulekiwi, mis maha langes!“ julgesin ma wasta waielda.

„Mis tulekiwi!“ kostis üks külamees. „Selge tulihänd, päris kratt, ei midagi muud. Eks sa näinud, mis tule juga sest järele jäi!“

„Tule jua nägin ma küll, aga see jäi kiwist järele!“ ütlesin ma.

„Ara meid nii rumalaks pia!“ kostis wanem mees. „Me oleme ju mõnda maailmas näinud ja teame selgesti, et see tulihänd oli. Nüüd on ta aga meie käes!“

„Kes?“ julgesin ma küsida.

„Eks tulihänd ilka!“ wastas külamees ilka imestledes.

„Kus kohas? Ma ei näe tulihända enam

„Lusagilgi!“ jülgesin minagi omalt poolt imestledes juurde lisada.

„Räes ei ole tulihända praegu küll weel mitte, aga ta on ometi niisama hästi nagu käes!“ vastas Ruki tüla mees. „Meie mehed on tulihänna kinni pannud, ei ta nüüd enam lusagile pääse!“

„Rudas nii?“ pärisin mina.

Enne weel kui mees mulle wastust jõudis anda, tõusis teiste seas wali tära. Waieldi selle üle, kas kobe tulihänna käest raha ära tooma minna wõi oodata. Arwati ometi paremaks kobe suurt saaki ära minna tooma.

Uga kuhu saak panna?

Enne kui mehed tulihänna raha läksiwad ära tooma, ruttasiwad kolm meest kogu wilja kottisid tooma. Ruhu raha mujale panna!

„Tuhanded oleme täna õhtu saagiks saanud!“

„Wistist küll!“ wastas teine. „Kust see tulihänd mujalt tuli kui Dtsa onu raha lastilt. Weel minewa nädali räägiti, Dtsa onul kadunud 500 rubla arusaamata wiisil ära!“

„Küll siis wõib tulihännal hea noos olla!“ arwas kolmas.

„Muibugi! Muibugi!“ arwasiwad teised.

„Kust te aga seda teate, et tulihänna raha lätte saate?“ küsisin mina.

„Noh, me panime teise kinni!“ hüüdsiwad mehed.

„Rudas nii? Kes pani?“ pärisin ma.

„Mina! Mina! Mina! Mina!“ hüüdsiwad kõik mehed kooris.

„Mis ja räägid! Ega fina pannud! Mina panin! lähwatas Jüri Jüri Jaani Juhani peale.

„Panin aga jah!“ wastas Jaani Juhan.

„Waata ometi, minu kuub on ka katti kistud!“

Imestledes pidi Jüri Jüri Jaani Juhani diguse andma. Sest Jaani Juhan oli oma kuue tõesti lõhki kiskunud.

„Küüd saan minagi rikkaks meheks!“ hüüdis Raalu Raarel.

„Mis? Sina? Kes sulle tulihämma warandusest osa annab!“ pahandas Pala Peter wahete.

„Kudas nii? Olen minagi oma kinga paelad katti raiunud!“ kostis Raalu Raarel julgeste.

Raalu Raarel tõstis jala püsti. Ja waata, üks jalg oli tõesti ilma pastlata. Paelad oliwad puruks lõigatud.

„Kui palju aga neid siis dige on, kes tulihämma rikkusest osa saawad?“ küsis üks.

„Mina! Mina! Mina! Mina!“ hüüdsiwad kõik.

Ja kes tõstis pastlata jala, kes jälle katti karristatud kuue nähtawale.

Lühedalt, peale minu ei olnud kedagi, kes oma riiete ehk jala nõuude poolest digel korral oleks olnud.

Olitwad Kuki küla mehed tõesti kilplasteks läest läinud? Niisugust pärditu tegu ei olnud ma weel elades näinud ega kuulnud.

„Kuhu oled sa siis oma pastla pannud?“ küsisin mina Raalu Raarilt.

„Jah, ega muidu tulihämmada saa kinni panna kui pastla paelu katti ei lõigata!“ seletas Raalu Raarel.

„Aga mis Riilplane fina oled olnud, et oma tuue puruks oled rebinud?“ küsisin ma Rangru Rüstaselt.

„Ei mingisugune Riilplane!“ vastas Rangru Rüstas. „Kui pastalt jalas ei ole, võid tulihänna seda wiisi linni panna, et tuub lõhki kisu- takse ja läbi lõhki kisu- tatud tuue tulihända waadatakse!“

Nüüd hakasin aru saama, miks Kuti tüla mehed Riilplasteks käest läinud. Kõik igatsesiwad tulihänna saati enesele. Mis neil kõigil esimesel filmapilgul meelde ei tulnud, seda toimetasiwad nad järgmistel salaja: kes lõikas kinga paelad kätti, kes lõhtus tuue ära. Enam kui pooled Kuti tüla mehed oliwad ühe pastlaga. Terwe meeste hulk näitas seda nägu nagu oleks ta praegu Türgi sõjast tagasi tulnud.

„Riilplasteks hakate ometigi!“ ütlesin mina imelikku meeste hulka waadates. „Kvatti, tulihända ega muud sellesarnast ei ole olemaski. Ilmaaegu olete oma kinga paelad kätti lõiganud ja tuued kätti käristanud. Mitte kopika eestki ei tule teile sest kasu! Tulihänd ei ole midagi muud kui tühi rahwa luuletus!“

„Me teame aga asja paremini!“ naeris mulle Männa Mart wasta. „Läheme lohe tulihänna raha otsima ja tuleme warsti tubli noosiga tagasi!“

„Ma annaksin parem oma õiguse käest ära, kui keegi mulle selle eest maksaks!“ õhtas Raalu Raarel, kellesse minu sõnad nähti mõjuwat.

„Anna mulle! Ma annan sulle õiguse eest 10 rupla!“ hüüdis Männa Mart.

Raalu Raarel arvas: Parema pool muna kui tühi koor! ütles siis: „Minugi poolest. Olgu kaup kindel. Lööme käed!“

Ja löödigi käed. Raalu Raarel müüs selle osa, mis tulihänna saagist temale langes, 10 rubla eest Mäanna Mihklile. Mäanna Mihkel hõderus kasuliku kauba pärast rõõmul käsi ja rehtendas oma wõitu. Wist oli tulihänd Dtsa onu raha lastist tuhandeid toonud.

„Kas oled tõesti nii rumal ja haakad tulihänna eest, keda iialgi ei ole olnud ega praegu ole olemas, raha maksuma!“ ütlesin ma manitsedes ja hoiatades Mäanna Mihklile.

Mihkel aga naeris. „Ma tean, mis ma tean!“ ütles ta.

Ma nägin, mu seletamine ei aidanud midagi. Mehed olitwad tulihänna usu peale kindlad.

Süba tulitwad kottide toojad, igal ühel pool tosinat neljawaikalisi kottisid turjal. Need jaotasiwad nad eneste wahel ära. Minult mina ja Raalu Raarel jäime ilma, kõik teised saidwad toojate käest kotid.

Müüd ei olnud enam talistust, mis mehi keelas metsa minemast tulihänna käest saadud raha ära tooma. Enne minekut lugesiwad nad weel oma pead ära ja leidsiwad, et tosinast ainult üks puudus. Arwu poolest kõige wähemalt olitwad siis tugewamad kui seitse rätseppa, kes Türgi sõtta läksiwad.

„Nüüd edasi, wennad, saaki ära tooma!“
kästis Ges-Hendrik, kes teiste ninamehete heitis.

Ja rõõmsa meelega sammus jalk metsa poole
kell üks jalg pasklaga, teine sulgaga, kell lõhki kistud
kuue räbalad seljas. Mis ime, sest tulihänna
kuldmaed paiskivad ju kõigile wasta.

Kaalu Kaarel läks koju, mina aga jäin
tänavasse tulihänna meeste tagasitulekut ootama.
Dotasin pooleni ööni, aga ei üht ainustki koti
meest. Dotasin homikuni, ei näha kedagi. Raha
meelega läksin päewa töusu ajal koju.

Tulihänna pärast olin terve öö wahti pidanud.
Ja üsna ilma aegu!

Esmapäew pärast lõunat läksin külasse kuu-
lama, kui mitu sada rupla tulihänna mehed koju
toonud. Aga ei näha weel kedagi.

Sest saadik olen mõnda korda Kuki külas kuu-
lamas käinud, aga alati olen wastuse saanud, et
tulihänna mehed metsast alles suurt warandust
koju toowad. Kaalu Kaarel naerab aga nagu hull,
kui tulihänna meestest räägitakse, naerab, et tema
rasest mitmeaastasest raha koju toomisest lahti
peastetud ja peale selle weel 10 rupla teeninud.

Kui Kuki küla tulihänna mehed weel furnud
ei ole, on nad praegu alles metsas tulihänna raha
lugemas ehk seda sealt koju wiimas. Suhtud sa
kusagil ühe pasklaga meest wõi katti rebitud kuuega
meest nägema, siis wõid sa kaunis kindlasti us-
tuda, et see wist üks Kuki küla tulihänna raha
äravõtja on.

Nii jutt, mis mulle mu sõber korra kõneles ja kellest ta tõendas, et „see tõesti tõsi olla.“ Et ma ise Ruti külas tulihäanna nägija ei olnud, ei julge ma seda waleks ajada ega tõeks tunnistada. Kardan aga, et tulihänd mu sõbra mõte kujutustele omalt poolt küla kasti on toonud. Olgu nüüd lugu sellega, kuidas on, mõtlema pani see mu sõbra kõnelnud tulihäanna jutt mind langesti. Tulihänd ei läinud enam mu meelest ära. Ma panin rahwa elu ja arwamist tähele ja sain aru, et suurem jagu mu sõbra jutust mujalgi wähemal ehk suuremal mõõdul ennast elus wõib awalbada. Wäga mitmes kohas meie rahwa hulgas leitakse weel kindlat usku tulihäanna sisse. Ühtlasi teewad endid aga kõik tulihäanna sisse uskujad Ruti küla meeste sarnasteks narrideks, sest tulihännast loodetud warandust wõi raha pole keegi weel kätte saanud, küll aga Riikplase kübara enesele teeninud.

Geskõne wõi sissejuhatusse asemel arwasin kasulikuks seda sõbra käest kuulnud Ruti küla meeste tulihäanna lugu kõnelda, olgu see ka liig heledate wärwidega maalitud. Ma mõtlen, et seda ehk ometi enam luetakse kui muud eeskõnet, sest eeskõnebe palk on tawalisesti filmapaari wahel jamine. Ehk paneb see mõne tulihäanna sisse uskuja usu kõikumata ja siis oleksiwad need riad oma jagu kasu saatnud.

Sel pool tahame rahwa arwamise tulihäanna wõi kratti kohta üles panna, tulihäanna sündimise

ja kinnipanemise kohta seletusi anda ja wiimaks weel rahwa jutte tulihämma kohta awalbada. Nii kõrges kui need ka kõige kõrgemal kujul awaldatud teated ja jutud tulihämma kohta mõtte kujutuste wallas ja luule riigis seisawad, lahutatud kõrgusest, eemal kõigest kindlast alusest, awaldawad nad meile ometi meie rahwa usku ja luule wõimu ennemuistsel ajal ja ses tükis on kõik need seletused meiegi ajal tähtsad.

I.

Tulihänna-kirjandus.

Tulihännast teab meie kirjandus wäähä rääkida. Kalewipoeg läheb tulihännast waitides mööda ja niisama käib Kreuzwald „Eesti rahwa ennemuisetsetes juttudes“ tulihännaga wõera isa kombel ümber. Tulihännast waitiwad ka Runderi „Eesti muinasjutud“ ja Rõrwi „Eesti rahwa muiste-jutud ja wanad tõned.“ Lühike seletus tulihänna kohta puutub meile S. Jungi „Rõdumaalt nr. 6“ filma. Mõnesugusid juttusid tulihänna kohta leiame alles „Rahwa raamatutes.“

Mida wähem meie keeles tulihänna kohta kirjutatud, seda enam wõeras keeles, nimelt Saksakeeles. Siin piame kõige pealt Ruzswurmi kirjatoõd „Der Stratt“ „Inlandi“ 1848 aastakäigu 29 ja 30 numbris nimetama, kus nimetatud hoolas uurija tõid kokku kogunud, mis ta tulihänna wõi krati kohta iganes kuulnud. Osalt sedasama materjali, osalt jälle lisa endisele materjalile on Ruzswurm oma tähtsas raamatus „Eibofolle“, 2 annet, 1855, ära lastnud trükkida.

Muist tähtsamatest hallikatest tulihänna kohta piame J. Holzmayeri Spetatud Eesti Seltsi „toimetamiste“ hulgas 1872 ilmunud „Dsiliana“ nimetama; ka mõnes muus „toimetamises“ ja „arudes“ näeme tulihänna kohta ühe ja teise tähenduse.

Oma jao mõnusat materjali tulihänna kohta pakub niisama Wiedemanni suur raamat „Eestlaste sisemisest ja wälimisest elust“ (Aus dem inneren und äußeren Leben der Esten) 1876, kuna Castreni „Finnische Mythologie“ 1853 wähemaks leiuhallikats jäeb. Imets tuleb panna, et J. Truusmann oma raamatus (Введение христианства въ Лифляндии 1884) rahwa usku pikemalt seletades tulihänna osaks ruumi peaaegu sugugi ei ole kintinud.

Muidu leiame weel ühes ja teises kirjas tulihänna kohta lühikesi tähendusi, aga see wiiks meid liig kaugemale, kui sin kõigi nimesid hakatime üles lugema. Saagu sest.

Peale trükitud materjali seisib mull tarwitamisets weel hulk käsikirjalist materjali M. J. Eiseni korjandusest.

Selle materjali üleskirjutamisets on tööd teinud: D. Hinzenberg, J. Freimann, J. Neublau, D. Bruhl, J. Tamm, D. Koošipuu, E. Rikberg, H. Maasen, D. Schanz, J. A. Weltmann, J. Kangur, J. Täht, M. Siipsen, P. Ranger, T. Lepp-Wiikmann, P. Kootslane, J. Karu,

M. Lija, H. Pöder, H. Küle, T. Tõnisson, K. Sermudis, J. P. Söggel, J. Landsmann, J. Sikk, K. Ruusik, J. Mädasson, jne.

Kõigle neile olgu siin südamelik tänu nende waewa eest atwaldatud ja katsugu nad — aga niisama hästi muud korjajad — edespidigi tulihännast kõi kirja panni, mis nad iganes kuulewad. Alles seda wiisi wõim tulihänna loomu igapidi ära uurida.

II.

Kratt ehl tulihänd.

Suba kõige wanemad kirjad teatwad lenda- watest madudest rääkida, kes osalt mao, osalt krokodili, osalt rööwlinnu kaju kandsiwad. Homer jutustab koledatest loomadest, kes endid kerasse tõmmasiwad, wikerkaare karwa läikisiwad ja weripunasjed oliwad. Kui neid ka lendawateks madudeks nimetati, ei räägita tihti nende lendamisest midagi. Greeka, Rooma, Slaawi ja Germania rahwaste wanad jutud jutustawad sarnastest loomadest wäga hea meelega. Sagebästi walawatwad nad warjule pandud warandusi. Läheb keegi nende juurde, siis sähwab nende suust ja filmist tuld tulijale wasta.

Lendawatest tulistest loomadest, kes ainult seda nime ei kanna, waid seda oma loomu poolest tõesti on, mis nende nimi kuulutab, teatwad alles põhjamaa rahwad pikemalt ja laiemalt jutustada. Põhja-

maa rahwaste tuline elu^{as} ei istu tawalistesti waranduse peal, nagu lõunamaa rahw^{as} arwawad, ega lase kedagi seda kätte saada, waid p^õhjamaa rahwaste tuline loom heidab juf inimeste teenistusesse ja kannab inimestele lõiksuu warandust kätte. Niisama ei ilmu p^õhjamaa rahwaste tuline elu^{as} tawalistesti lendawa mao r^õol, waid enam inimese, k^õssi, k^õke ehk muul kujal. Ülepea ei w^õdi me p^õhjamaa rahwaste tulist elikat loomade kilda lugeda, ei, see seisab loomadest kõrgemal, see on waim. Sellepärast ei k^õtsu p^õhjamaa rahwad tule haaga lendawat waimu ka mitte lendawat^{as} maoks, waid kratiks.

Ma ütlesin: p^õhjamaa rahwad- ja mitte meie rahwas. Ma pian k^õhe tähendama, et krati usk mitte üksi meie rahwa seas ei walitse, waid ka mujal p^õhjamaaades leiame niisamasugusi arwamisi. Soomlased w^õdiwad kratist mõndagi jutustada. Soome piiskop Agricola lueb Taatweti laulude eeskõnes 1551 krati jumalate sekka ja tähendab, et kratt warandusest muret piab. Sessamas arwamises on ka õpetaja Siegfried Forsius, kes 1637 suri. See ütlus krati k^õhta ei j^õe muidugi arwustuse ette seisma. Iga pidi nähikse meie rahwas kratist rohkem teadwat kui Soomlased.

Krati päris isamaa on aga Skandinawia rahwaste hulgas. Sinna juhatab meid juba krati nimigi. Kudas nii? Sellepärast, et kratt meie keeli sõna ei ole. Meie keele sõnad ei alga k^õhe ääleta tähega, kõige w^õhemalt kr'ga; kus aga neid sõnu

leiame, seal on need alati wõderaste lääsi laenatud. Weel enam makfab seesama ütlus aga kolme ääleta tähe kohta. Meie esivanemad kuulsiwad Skandinawlaste juust skрати sõna. Seda ei wõdinud nad muidugi wälja rääkida, see oli neile liig raske. Skratist tegiwad nad siis krati ja mõned kratist koguni weel rati. Seda wiisi kannab tule haaga lendaw waim meie rahwa juus järgmisi nimesid: kratt, ratt, aga ka krätt, krett, rett, ehk koguni raha rätt. Kreti wõi reti nimi sündis küll wist seda wiisi, et meie esivanemad Noarootslasi skрати nime kuulsiwad skretiks teinud olewat, kellest esivanemad siis omalt poolt kreti, reti ja krati tegiwad.

Et kratt esiotsa tõi skrat olnud, s. o. et kratt skрати sõnast sündinud, selle poolest ei pruugi me sugugi lähe wahel olla. Skрати tuntakse nii hästi Slaawi kui Germania keeles ja ikka algab nimi s-tähega. Ruskwurmi seletuse järele*) leiti ju wanas Saksa keeles scrato, scrat ja tähendas karust looma. Sloveni keeles on skrat, Poola keeles skrzot, Böömi keeles skret = maja waim. Wanas põhjakeeles tähendas skratti nõida, aga ka kurja waimu. Seda nime kandis ka üks kuulus nõid Gywind Kelda, keda kuningas Olaf Tryggwason ära lastis tappa. Rudas arwatakse, on krati sõna juur Wene sõna „скрыть,“ mis peitma, warjama, warjul hoidma tähendab.**)

*) Sibofolke, 378.

**) Hanusch, Slavische Mythologie. 1842.

Meie kratt on oma nimega ja kõige olemisega Rootslaste käest laenatud, kes oma krati wist skratta (Daani keeli skratte) sõnast sünnitanud, mis naermist, walju hirmutamist tähendab, kus juures wähe raske seletada, kuidas sõna praeguse tähenduse saanud. Enam läheb krati sõnaga skratti ühte, mis hirmu tähendab. Olgu nüüd kratt misjugusest sõnast sünninud, see puutub meie wähem. See langeb keeleuurijate töö walda, uurigu need. Meie asi oli siin seda kindlaks teha, et kratt Rootsi keelest laenatud. Niisugune laenamine läks hõlpsasti korda, sest et meie rahwas ju Kanna Lääne maal (ja paiguti Harju randadeski) Rootslastega läbi segamini elawad.

Kratt on siis, nagu enne tähendatud, meie rahwa usku põhjarahwaste käest laenatud waim, kes lennates tulehaga enese taha jätab. Krati töötegemise aeg langeb õhtu peale, mõne korra kää kratt aga ka päewa wäljas. Mõne korra lendab kratt kõrges, mõne korra madalas. Gemal on kratt wäike nagu küünal, aga mida ligemale kratt tuleb, seda suuremaks ta kasvab. Ruskwurmi teadete järele*) arwatwad mõned teda jala pikkuseks, teised jälle ütlewad ta „hänna“ üksi kolmejala pikkuse olewat.

Rust wõtab kratt oma tule? piame küsima. Selle kohta kuuleme mitmesugusid arwamisi. Mõned mõtlewad, et kratt lennates suust tuld wälja

*) Inland, 1848, nr. 29.

ajab, teised jälle, et krati filmadest, mis tulistest sütest tehtud, lennates tule juga järele jääb. Kolmandamad ütlevad, kratil olla tule rauad kaasas; nendega lüüa kratt lennates tuld, siis näha ta, kuhu minna. Neljandamad räägitavad jälle, kratil olla lennates tule kott kaasas. Seft kotist ajada ta tuld välja. Sga pidi on krati tuli põhjuselks, et meie efitwanemad kratile meiekeelse nime „tulihänd“ on annud, mis ülepea tulewaimu loomu palju paremini ära tähendab kui wõderast keelest wõdetud nimi kratt.

Siin pialksime kohe krati sündimisest wõi tegemisest rääkima, aga et see pikemat seletust nõuab, kõneleme sest eespool iseäralikus peatükis.

Rahwas usub kahesugusid krattisid olewat: ühed on rääkijad, teised mitte rääkijad. Rääkijaid peetakse wäga kalliks. Rääkijad wõitwad kas mitme tuhande wersta peale lühikesel ajaga minna ja seal inimesega rääkida. Rääkijad krattid on nii ütelda wana aja rahwa telefonid. Aga neid tuleb weel paremaks arwata kui telefonisid. Nad on ühtlasi ka tuulelaewad. Tahab krati omanik ise suusõnaga kellegagi rääkida, siis pole muud tarwis kui kratti järele saata. Kratt läheb kohe järele, kutsus inimese välja, wõtab oma saba peale ja wiib selle juurde, kes selle inimesega tahab kõnelda. Kui jutub ära räägitud, wiib kratt wõdera jälle koju tagasi. Ja see kõik sünnib mõne filmapilguga.

Rääkijaid krattisid oli tihti mõisnikkudel. Korra kuulnud mõisa kott väljas hirmust kohinat. Lää-

nud wälja waatama. Näinud: kratt tulnud, 3 meest jaba peal. Natulise aega kulunud ära. Suba lennanud kratt meestega jälle tagasi.

Krati peremehed piatwad oma sulasele, kui see ka waim on, ometi peatoibust muretsema. Iseäranis armastawad kratid tangu pudru ja piima, aga ka wärskle leitwaga, wdileiwaga lepitwad nad. Kui peremees söögi eest hästi küll hoolt ei pia ehk söögiga krattisid petab, maksawad kratid seba hirmsasti kätte. Üleüldse tuntakse lugu, mis jutustab, kuidas peremehe pois krati pudru laudil ära sõi ja jolki asemele pani. Kratid wihasstasiwad selle teo üle nõnda, et nad peremehe maja koha põlema paniwad. Hiiu maal jälle pidi peremees kratile iga päew wdileiba andma. Lõikuse ajal suure rutuga korra unustas peremees wdileiba andmata. Kratt pahandas. Kui peremees wilja parsile pani, wistas kratt lõik wihud parsilt maha. Teisel peremehel rõhub tulihänd kogemata söömata jätmise pärast aampalgi katti.

Ruisswurm teab rääkida,*) et Wormsis korra kratt mehele sulaseks heitnud ja enesele igapäew wärsket leiba palgaks nõudnud. Kratt teinud enam tööd kui 4 meest ühte kofku ja saanud iga homiku wärskle leitwa tüki. Nii läinud lugu pool aastat. Wiimaks kaebanud perenaene naabri naesele, et igapäewase leitwa tegemisega palju tüli olla. Naabri naene koge õpetama: „Niisuta wana leib ja tee

*) Cibofolte, 375.

sojaks. Siis on nagu wärste!“ Kratt pole pettusest midagi aru saanud. Nasta läinud mööda, krati teenistuse aeg saanud täis. Kratt ütelnud: „Küll nüüd näete, kuhu lähen!“ Pugenud aida alla. Tõstnud ühe otša ülesse, aga teine ei tõuse. Saanud wihaseks: „Te olete mind petnud! Muidu oleksin terve aida ülesse tõstnud ja oma teed läinud!“

Kratt on kas ühe, kahe ehk kolme jalaga. Ühe jalaga saab kratt mõne iseäraliku puuduse pärast, olgu et tarwilikkudest ainetest midagi puudu jääb, ehk tarwilik sõna ära ununud ehk jälle tarwilikku jägu werd ei ole antud. Mõni ühe jalaga kratt on õige kange, kuna teine oma ainsa jalaga suuremat ei jaks teha. Mõni kratt on punane, mõni hall, mõni must, mõni jälle muud karwa, ka tüli juhtub krattide wahel, ehk küll tawalisesti krattid rahulikult elawad. Mõni peremees piab enesel koguni kaks kratti; omad krattid ei tülitse isekeskel; küll aga teistega, kui nendega wara wedamisel teel kokku juhtuvad.

Kratt nõuab, et tall alati tööd piab olema. Töö määratakse krati tegemise ajal juba ette ära. Töötegemise peale on krattid hirmus kanged. Nende töö tegemiste lugusid kuuldes kuuldes nagu wana-pagana tööde lugusid. Häda igale ühele, kes krattile enam tööd ei tea anda. Niisugusel korral kätkestab kratt oma peremehe koha ära. Ülepea sulawad siin 7 Moosese waimud ja krattid rahwa juttudes täiesti ühte. Wõimata peaaegu on wahet teha,

misfugune lugu krattide omaks ja misfugune jälle 7 Moosese waimude hooleks langeb. Tihti piab krati peremees targa käest nõuu minema küsima, kuidas kratile tööd leida. Kui kratt tööga enam toime ei saa, hakab ta nagu häbi tundma ja põgeneb oma peremehe juurest ära.

Rõige tawalisem töö näitab kratile raha wedamine olewat ja raha wedamiseks muretsetatakse just kõige rohkem krattisid. Raha wõib kratt aastate kaupa wedada, aga ometi ei saa peremehele sest küll. Tihti petab peremees krati weel seda wiisi, et raha katile augu põhja lõikab ja siis käsib kotti täita. Seda wiisi wõib kratt peremehe surmani tööd teha ega saa koti täitmisega toime, olgu siis, et oma asjata tööst aru saades aegsasti ära põgeneb.

Krattid, kes suuri töösid teewad, nõuawad selle järele ka palju rooga, kuna wähema töö tegijad wähäse rooga lepitwad. Rõige tawalisemaks krati tööks jääb ikka waranduse kottu wedamine, laastagu mõni wahel ka metsa, kündku põldu ja külwaku seemet. Waranduse kottuwedamiseks tartwitab kratt iseäralikku kotti; muude kottidega ei wõi warandust wedada. Warandust ära wiies lendab kratt, kott suus, koti suu ülespidi. Peremehe aita jõudes pöörab kratt koti suu kohe alaspidi, et wili jalwe woolaks. Nõndasama käib kratt kotiga raha toomas. Mõni kratt weab kogu ni kahe kotiga warandust. Kuskwurm teab rää-

tida*), et Noarootsi endine köster Hallmann Paslepa kõrtsist korra koju minnes fratiga kokku saanud, kes talle mehe näol wasta tulnud, kaks kinnast wilja täis seljas. Köster küsima: „Miks nii wähä wilja wead?“ Kratt wasta: „Ma ei taha enam frati nime landa, kui ma rohkem ei jõua wedada!“ Wisanud kindad seljast maha, kohe olnud kaks wilja kotti asemel. Ise aga hakanud kõstrit nii kangesti peksma, et kõstri hing tahtnud seeft minna. Wiimaks tulnud õpetaja koer sinna; see peletanud oma haukumisega frati minema.

Kratt ei wea mitte üksi warandust kokku, waid warjab seda ka warga eest, tulgu inimene warastama ehk wõera peremehe kratt. Korra läinud kaks naist frati peremehe juurde wargile. Kohe tulnud kratt kange tulega naeste kallale ja põletanud naeste juuksed ära. Suure hirmuga pääsnud naesed wiimaks põgenema. Teine kord läinud waras peremehe aita, kuhu kratt parajasti wilja toonud. Kratt löönud mehe filmad tuld täis ja kõrwetanud nii ära, et mees enam iialgi pole hästi näinud. Krati peremehel pole iialgi tarwis koera pidada; koera wõib waras ära petta, kratti aga mitte.

Krati peremees tarwitab kratti mõne korra ka nuhtlejaks. Kui sulane ei taha tööle tulla, saadab peremees frati teda karistama. Ülekõhtuse mõisniku juurde saadetakse kratt asju purustama.

*) Cibosfolke. 374.

Wiĥastab keegi krati peremeest kangeſti, ſiis laſeb peremees oma wiĥamehe maja pölema panna. Ra wöerastele loomadele teeb kratt peremehe käſu peale mõne korra kahju. Hunti aga näĥiſe kratt niisama nagu wanapagan kartwat. Wiſt wötab hunt kratigi elu, ehk küll muud loomad kratile ei wöi wiga teĥa.

Nii suur kui kratt ka olgu, wöib ta ennast ometi üſna piſuſeſeks muuta. Wötme august läheb ta aita. Saapsalus olnud korra, nagu Ruſſwurm teab, ühel naeſel kirbu suurune kratt toofiſ; laſknud naene aga krati toofiſt wälja, ſiis ſeiſnud terve tuba tules. Ülepea muudab kratt ennast tihti. Pea ilmub ta inimeſe näol, pea looma kujul. Räägitakſe tulifeſt kuleſt, kaſſiſt, koeraſt, jne., kelleks kratt ennast moondanud. Ma ei julge ſeda ütelda, kaſ lugu tõesti nii, ſeſt et krati ja puuki nii tihti ühe teiſega ära wahetatakſe. Küll moondab puuk ennast muſtaks kuleks, kaſſiks, jne. aga kaſ kratt ſeda ka teeb, jelle kohta ei tohi ma kindlat oſuſt anda. — Et nõidufe wäel keegi inimeſe kratiks moondatud, ſeda olen ainult ühe korra kuulnud. Minu arwamiſe järele ei puutu ſee jutt dieti krati lugudeſſe, kõige wähemalt algufeſt ſaadiſ. Raĥwa ſuu on üht muud juttu wiſt tudagi moondanud ja nõiutud inimeſeſt krati teinud, keſ ühte lugu enefeſe pääſtmifſt palub.

Wiedemann räägib, et kratti, kui ta ametiſ ei ole, uſſi näol peetakſe ja uſſ ſiis raha-uſſi nime kannab, ehk pannakſe jälle kratt putulana puuwil-

ladega toosi sisse. Niisugune arwamine nähitse aga aruldane olewat, sest sarnast lugu ei ole ma iialgi kuulnud, nii palju kui ma ka krati olu ühe ja teise käest taga pärinud, ja ka muidu ei ole rahwaluule korjajad sarnaseid teateid paberisse pannud. Ma ei tahta Wiedemanni ütlist sellega waleks ajada, seda enam, et Wiedemanni ütlist omalt kohalt Ruzswurmi kirbu suuruse kratiga kokku puutub, waid ainult seda tähendada, et niisugust arwamist krati kohta aruorraliseks tuleb lugeda.

Wanasõna ütleb: Seal lapsel palju nimesid. Krati ja kurja waimu kohta ei lähe see sõna ometi mitte täide. Kes ei tunneks wanapagana nimelegi legioni? Kes wõib aga tunnistada, et wanapagan selle nimelegi legioni pärast pailaps oleks. Ka kratt wõib nimelegi kurja peale ühe olla. Pailapsel kratti sellegi poolest wist keegi pidama ei haka, olgu siis ta peremees, aga seegi piab ainult nii kaua, kui kratt teda teenib. Kui wiimaks waewa palgaks tulla hinga nõudma, küll siis peremeeski aru saab — arwatud, et enne ei ole aru saanud — kui wähe kratil pailapse tegeudega asja. Ta näeb, et pailaps saadana lapseliks muutub.

Rootslaste kratt on meil ja Soomlastel, nagu enne tähendatud, kratiks muutunud. Peale selle leiame oma rahwa seas mitu krati sõnast tulnud wäändust, nagu krätt, krett, rett ja ratt. Selle peale tuleb weel hulk muid nimesid, nagu tulihänd ja tulik, pisuhänd, puuk,

miisu, tont, lendwa, wedaja, õnne-
tooja, warafandja, jne.

Kõit neid nimesid pruugib meie rahvas, ilma et wahet teeks nende pruukimise wahel. Ja ka kirjanduses tarwitatakse neid nimesid läbi segamini, ehk küll mõnigi kirjanik nimede wahel wahet teha katsunud. Ma omalt poolt olen ka katsenud teinud selgust krati nimede labirinti saata; kui hästi see muld korda läinud, selle kohta ei wõi ma muidugi ise otsust anda.

Kõige pealt pian ma tähendama, et meil Skandinawia krati sõna asemel selge meie oma keeli sõna tuli händ on olemas. Olgu ka, et meie krati Skandinawlastelt oleme laenanud, wõime edespidi ometi wäga hästi ilma ta nime laenuta läbi saada. Sell põhjusel tahan eespool krati asemel ikka tuli händ nime tarwitada, nimelt seal, kus ma räägitawa waimu kohta ise seletust kirjutan. Kus aga lugija rahwa suust üles kirjutatud jutte leiab, seal ei arwanud ma kohaliseks oma kätt rahwaluule parandamiseks tööle panna, waid nimetatud juttudesse jäi niisamasugune Baabeli nimede segadus edasi walitsema, nagu see rahwa suus weel praegu wõimuse leppi oma käes hoiab.

III.

Tulihänd tegemine.

Nagu kõit nõidused ja ebausud tembud talwalifesti neljapäewa õhtul korda saadetakse, nii wal-

mistatakse ka neljapäeva õhtul tulihända. Üks neljapäew ei mõju aga niisuguse tähtsa eluka walmisraamiseksi: kolm neljapäewa õhtut piab tulihänna kallal tööd tehtama. Mõnes kohas on elukale koguni alles neljanda neljapäewa õhtul hing sisse tulnud.

Rust sai aga tulihänd hinge? Ei kellegi muu kui wanapagana läest. Kõigist tulihänna juttudest ei paista seda selgesti wälja, et just wanapagan tulihännale hinge annab. Tähtsamad tulihänna jutud tõendawad seda ometi selgesti. Kuudub sellekohaline tähendus nii mitmes muus jutus, siis ei tähenda see muud, kui et kauba tegemine wanapaganaga tulihänna hinge pärast tuttawana asjana jutustamata on jäetud.

Rudas saadi aga wanapaganaga koku? Üsna hõlpsasti. Tawaligesti wanakoll koju ei tulnud, waid teda pidi otsima mindama. Siiski mitte pörgust. Nii suurt waewa wanapagan tulihänna tegija läest ei nõudnud. Wanapagan tuli meistrile nii ütelda poole tee peal wasta.

Tulihänna tegijal ei olnud muud tarwis kui ülemal nimetatud ajal ristteele minna ja seal wilistada. Ja platsis oligi wanapagan tulihännale hinge andmas. Mõni kord nõudis wanapagan, et teda iga neljapäewa õhtu kolm nädalit järge mööda pidi ristteele kutsutama, teine kord leppis aga wana õelus sellega, et wiimasel neljapäewal tuli ja tulihännale elu andis.

Wanapagan oli aga wäähä kõrtsmiku laadi

mees. Ometi ei wõi teda üsna kõrtsmikuga wõrrelda. Kõrtsmik annab sõpradele mõne korra wõlgu. Tavalisesti nõuab mees alles siis maksu, kui wiin kõrtsis käijale juba kätte antud. Mii suurt usaldust wanapagana südames aga ei asunud. Maksu eest, õigem ütelda ainult ettemaksu eest pani wanapagan tulihännale hinge sisse. Wõlgu ei jätnud wanapagan seda maksu iialgi.

Mis nõudis wanapagan ometi tulihänna hinge eest? Ei midagi muud kui ainult kolm tilka werd tulihänna tegija pahema kae nimetisõrmeest. Aru korral nimetatakse ka muid sõrmi, kellest wanapaganale werd antud. Aga olgu sõrm, mis sugune olgu, iga korra nõuab wanapagan ette juba werd. Alles were andmise järele tuleb tulihännale hing sisse.

Ragu teada, asub weres hing. Were andmisega müüb tulihänna tegija oma hinge wanapaganale. Ja seda wanapagan just nõuabki. Palju werd ta ometi ei päri. Kolmest weretilgast saab talle juba küll. Kolme weretilgaga on aga hing wanapagana käes ja selle eest annab wanapagan nüüd osa oma hinge tulihännale. Ma ütlen osa hinge, sest kui wanapagan oma terve hinge oleks annud, kust oleks wemmise siis kõigile tulihändadele hinged sisse saanud? Tehi neid ju rahwa arwamise järele õige palju. Oli ometi enamisti igas wallas, kõige wähemalt igas kihelkonnas üks tulihänd, mõnes aga koguni mitu.

Õige tihti ilmub wanapagan tulihänna tegija

juurde kobe raamatuga. Sinna raamatusse kirjutab wanapoiss tulihänna tegija läest saadud werega selle nime ülesse, et asi iga pidi kindel oleks. Mõne korra mäsib wanapagan weretilgad ainult paberisse ja wõtab need niisama koju kaasa.

Nii katwal kaupleja kui wanapagan tulihänna hinge sissepanemisel ta olgu, saab ta ometi mõne nupumehe läest tüsata, ilma et see just ta waenlane Katwal-Hans oleks. Et kauplemine neljapäewa õhtu pimedas sünnib, annab mõni kelm wanalepaganale oma were asemel wõderast werd ehk koguni punakat mahla. Pimedas ei saa wana delus petusest aru, waid paneb tulihänna elama, otse kui oleks kaup diges korras. Alles hiljemal ajal, kui wanapagan tulihänna tegija hinge tuleb ihust ära wiima, seletab kelm talle pettust ja nüüd piab wanapoiss pita ninaga oma teed minema, sest et tall diged weretilgad ja nendega ühtlasi digus inimese hinge kohta puuduwad. — Sälle korra wiidab katwal tulihänna tegija wanapagana aega kufe lauluni ja rööwib wiimaks parajal ajal hinge raamatu wanapagana läest koguni ära.

Sälle teised teewad tulihänna hinge sisseostmisel auusat kaupa, annawad tõesti nõutud weretilgad wanalekolile, aga hiljem katsuwad nad ometi tehtud kontrahti murda. Ühed katsuwad wanapaganat elu parandamisega eemale peletada; nad hakawad paluma ja laulma. Sälle teised otsiwad tulihännale niisuguse töö, mida see ei jaks teha. Kauba järele piab tulihänd kõik tööd ära tegema.

Et kaupa murda, otsitakse tuulihännale tööd, mis see ei suuda teha. Kes lõikab koti põhja alt ära ja lasseb tulihända ööse põhjata lotti kulda webada; kes paneb leitvast rebelit tegema, kes jälle liivast lõit keerutama, kes linaseemnetest kuhja tegema, kes muud sarnast tööd korda saatma. Niisuguste töödega ei saa aga tulihänd toime. Et mitte häbisse jääda, põgeneb tulihänd hirmuga ära. Niisugusel korral on kontrakt katki ja wanapagan kaotab oma õiguse. Mõne korra tuleb wanakoll siiski hinge taga nõudma, kui ta tulihänd ka lõiki kohust ei täitnud.

Russtwurmi teatamise järele*) võeti Wormsis tulihännale hinge sisse muretsedes kaks hoost kaasa, üks wana ja wilets, teine noor ja wirt. Wana anti tulihännale, wirta selga istus tulihänna tegijaise, kui tulihännale hing sisse tuli, ja kihutas koju poole. Tulihänd haikas nimelt oma tegijat koha taga ajama ja tahtis teda ära lägistada. Wana hobusega sõites ei saanud tulihänd aga tegijat kätte. Kodu wärawas ootas tulihända pudrukauss eest. Pudru nähes asus tulihänd koha armsa roa kallale ja unustas lõik waenulised mõtted. Sdespidi ei kiusanud ta enam oma peremeest taga.

Muidu kuuleme ka mõne korra tulihänna poolt koha sündimise järele waenulikku meelt oma tegija wasta. Kui korra mees ja naene kahekesi tulihända teewad ja naene tulihänna liikumisi nähes

*) Cibofolke, 377.

Jeefuse nime nimetab, kargab tulihänd kobe naese kraesse kinni ja tahab naese ära kagistada. Alles suure waewaga peastab mees naese tulihänna kääst wabaks. Jätab keegi aga kartuse pärast tulihänna tegemise pooleli, see on, kui tulihännal elu ju sisse tulemas, ja põgeneb tulihänna eest ära, siis tuleb tulihänd kobe ta järele. Jätab keegi tulihänna tegemise pooleli, enne kui tulihännal elu sees, siis ei leia ta enne rahu kui pooleli jäenud tulihända kuidagi wiisi ära häwitamud.

Ained, kellest tulihända walmistati, oliwad wäga mitmesugused. Suuremalt jaolt tarwitati tulihänna teha walmistamiseks wanu asju. Paneme siia mõned tähtsamad tulihänna tegemise wiisid üles.

1.

Wana kuitwanud õlle waat kehaks, koti taku eietest soolikad, wanast märsist magu. Peaks rattarumm; kätets, jalgadets, selgrooks ja küljeribidets wanad lagunud ree puud ja mädanenud teiba tülid; tagumiseks pooleks kaks wana kulbi kaha. Sabaks seitse wana pruugitud wihta, üheksa warastatud ahju luuda ja suur kadakane hao tubu. Suuksed, juu, nina, filmad ja kõrwad kaswanud pärast iseenesest.

J. Freimann Umbla kihelk.

2.

Ahju hart selgrooks, rattarumm kõhuks, kedre-wars kereks, kaks poolikut puu kausi poolt tagumiseks pooleks, kerise tiwi peaks, woki lüht löua

päradeks, tingnaelad hammasteks, klaasi tülid filmadeks, wantri kodarad jalgadeks, ratta põiad reiteks, margapuu ja küünarpuu kätteks. Kõik need ained kolme ahju luua paeltega kinni siduda. Kõik need ained tulewad kolme saksa maa pealt kokku otsida.

J. Neublau Zootmalt Umbla kihelt.

3.

Wana poolit kereteks, robustid soolikateks, wanad woli tülid luudeks, süed filmadeks.

D. Sünzenberg Zapalt.

4.

Rehaks woli ratas, südameks punane lõnga kera, tagumiseks pooleks kaks wana puu kausi poolikut, sabaks wana wiht ja muid kribulaid. Were andmise järele weel tagurpidi „Issa meied“ lugeda.

J. Abrelbal Kuusalust.

5.

Rehaks wana poolit, sifikonmaks ole tuust, jalgadeks woli rattad, tiwadeks tuule lipud, filmadeks klaasi tülid, kõrwadeks pooled kausid, karwadeks sambla tülid, sabaks ahju luuad, naelad küünateks. Kõik takuse lontsituga ühte siduda ja siis sütega mustaks määrada.

Wigalast.

6.

Õfiti kehaks koera raisa kondid, kus selgroo ja muud kondid koos; siis kotti lõnga kera peats; herne warred sifikonmaks ja soolteks. Kontide ümber

pülfi reis, pülfi reie peale koera nahk. Wiimaks luue warustest weel tiiwad külge.

D. Bruhl Metfikust Rakvere ligidalt.

7.

Peaks koti lõnga kera, kätets kaelloogud, soolteks lõnga wiht, ristluubets wantri ristpuud, tagumiseks küljets kaks poolikut waagnat, filmadeks musta kasfi filmad.

S. Landsmann Narwaft.

8.

Tulihänd tehtud wanadest wihtadest ja ahju luua kontsubest. Esimesel neljapäewa õhtul wiidud 3 wiha ehk ahju luua kontsu sauna, pandud 3 tilka werd wiha kontsu peale. Siis pandud need wiha kontsud kaks kolmekandilise koti ehk korwi sisse ja jäetud sauna. Teine neljapäew wõdetud jälle 3 wiha kontsu ja tehtud niisama nagu esimesel korral. Aga keegi muu inimene ei tohtinud sest midagi teada. Kolmandal neljapäewal olnud tulihännal juba elu märkisid. Glukas ajanud ennast kohewile. Kui jälle pahema käe nimetisõrmest 3 tilka werd peale lastud, olnudki tulihänd walmis.

S. Karu Helmest.

9.

Õfiti korjatakse suur hulk wanu pastlaid, sukke ja wiisu rääwakaid ja seatakse kasfi leha moodi mudel kofku. Kaks pastalt pannakse kõrwadeks, wana saapa konts ninaks ja wana ahju luud sabaks; siis lastakse suure pastla nõelaga nimetise sõrmest

kolm tilka werd peale. Iga tilga lastmise ajal üteldakse: „Tulihänd, tõuse üles!“

J. Mädasson Tarvastust.

10.

Wõetakse kõiksugu wanu asju, peaharja kontsu tükka, pöranda pühkimise luua tükka ja wiiaakse need rehe katuse unka. Siis minnakse kolm neljapäewa õhtut katuse unka ja seatakse need seal üheteisega kokku. Kolmandal neljapäewa õhtul lähewad need ained werrega ristimise järele iseenesest kokku ja puuk ongi walmsis.

J. Tamm Sträkowast, Dubowa maak.

11.

Tulihända wälja saates lausuti järgmisi sõnu:

Mine üle kõigelt poolt.

Ritwidest ja kändudest,

Puudest, orgudest ja mägedest

Runi rikka Male wilja aita!

Selle lausumise peale tõusis tulihänd köhe lendu.

J. P. Söggel Paistu Kaarliist.

12

Tulihänd tehakse wanadest kulumud luudadest ja sauna wihtadest; peaks panakse wana puu ratastega wantri ratta rumm, nagu neid wantreid weel praegu mere ääres talupoegadel näha on; nendega lastiwad nad puid laewadesse. Toimetus sünnib neljapäewal j. n. e.

T. Lepp-Wiikmann Haljalast (Kroonlinnast).

13.

Kratti tehtud... nelja tee aru peal täiskuu ajal. Reha ehituseks tarvitatud kolbits, wana ahju luud, wiht, ropsimööd j. n. e. Kolmandal (wiimasel) neljapäewa õhtul, kui tegemine lõpetatud, pidanud tegija kolm korda walge mära saba alla sülitama, mis läbi kratt elawaks saanud.

G. Riisberg Karfist.

14.

Pisuhänna tegemiseks wõtakse: woti kruu, kaks puukausi poolt, peaks hobuse pealuu, jalgadeks woti kedrewarred ja sabaks ahjuluud.

S. Maasen Palamuselt.

15.

Kolmel kesknädali ja neljal neljapäewa õhtul järke mööda korjatakse wanu luude, wihtu, wanu wiisku ja muid sarnasid asju tua peal; wiimasel neljapäewa õhtul seatakse nad kokku, lõigatakse parema käe nimeta sõrme ja lastakse were tilgad kokku kogutud ainete peale, kus juures lausutakse ja hing wanale paganale lubatakse. Selle peale hakkab loom elama ja waranduse wedaja on walmis.

Dr. Surt, Beiträge.

16.

Tulihänna kindlad jaod on lagunenud wantri ratta rumm ja wana luud; need jäewad kehaks ja peaks. Nende ümber pannakse hulk pehmeid asju, puudumata aga wari, mis kattise aknaruudu

ees olnud, wana küürimise nuustik, naeste särgi alumine palistus ja mõned tulihänna tegija kaenlaalused karwad. Ratteks wõetakse wana kott.

Oh teifiti: Tulihänna tegemiseks on tarwis katkised kausid, puu lusikad, hõbe helmeted, herne warred. Kausidest tehakse istumise koht, lusikatest paled, hõbehelmetest filmad, herne wartest foolikad.

G. Blumberg Wirumaalt.
(Duellen und Realien des Kalewipoeg).

17.

Tulihänna paneb peremees iseäralikkude nõidumise sõnadega takkubest, wanadest narubest, männa koorest j. n. e. koku, kellele siis kahest otsast põlenud pieru tunglad jalgadeks seatakse. Sellega läheta kolm neljapäewa õhtut ühe risttee peale ja hüüab wana musta appi, kes siis ühe maha tehtud kauba järele seda kunstlikku waranduse korjajat elusse ajab ja töösse paneb. Wana kurat nõuab siis üht musta jäneft käärahaks, saab aga kawalast Gestlaseft petetud, kes temale musta isase kassi jäneft asemel annab.*) Säärane pettus näis iga kord õnneks minewat, sest et petjal selle järele midagi wiga ei ole.

J. Jung, Kodumaalt nr. 6.

*) Sarnast musta jäneft nõudmist wanapagana poolt ei ole ma muidu leidnud, nii palju kui ma tulihänna tegemise lugusid ka olen uurinud. Jung on selle teate wist Inlandist 1837 wõtnud, kus sellesama tähenduse leiame. Need Inlandi teated on aga pealekaudsed.

18.

Puuli tehes lausutakse:

Sünni, sünni puugitene,
Dma isa hinge peale,
Sünni, sünni, teedutene!

F. Wiedemann, Aus dem inneren und äußeren Leben der Esten.

19.

Õdid, kes õnnetoojat teeb, võtab ta kehaks
wana luua, selgrooks hobuse pealuu, jalgadeks
paar kedrewart ja käteks paar hobuse jalaluud.
Need kõik siotakse punase lõngaga kinni. Punane
lõng tähendab sooni. Selle peale pannakse elutale
wana kübara põhi pähä ja tehakse särk ja püksid.
Kolmandamal neljapäeva õhtul hakkab ta elama jne.

Wiedemann, Aus dem inneren und äußeren Leben der Esten.

20.

Kes puuli tahab saada, piab kolm neljapäeva
õhtut täiskuu ajal ristteele minema ja seal „Issa-
meied“ paluma. Kolmandal korral tuleb puul
ja siis piab talle pahemast käest nii palju verd
andma, et sellega puugi igatseja nime võid kirjutada.

Wiedemann, Aus dem inneren und äußeren Leben der Esten.

21.

Siidlased teevad tulihända (kratti) seda wiisi:
nad võtavad pika toru, täidavad selle takkudega
ja pigiga, panewad kalfsüd ümber ja pika saba taça.

Rufswurm, Inland 1848, nr. 30

IV.

Waranduse äravõtmine tulihänna käest.

Rikkats saada on inimesed igal ajal püüdnud; wanal ajal sugugi wähem kui meie päiwil. Üks osa inimesi läks rikkuse tagandumises nii kaugemale, et hinge wanalepaganale ära müüs; teine osa ihaldas wanapagana abil küll ka rikkust, aga ei hakanud rikkuse pärast kolme weretilka wanalepaganale ohwerdama. Ilma selleta wanapagan ometi rikkust ega rikkuse muretsejat tulihända kellegile ei tahtnud anda.

Kawala Hansu waim ei ole ta wendade hulgast weel kadunud. Digusega nõudmise asemel katsusiwad mitmed kawalusega enestele warandust muretseda, see on, püüdsiwad wanapagana sulase tulihänna toodud saaki teel selle käest ära rööwida. Aga wõdi ep see nii kerge oli nagu linna hulguisel pimedal ajal uulitsal külamehe kimpu karata ja külamehe rahakotti käest ära kiskuda! Tulihänna teerada läis üle majade, mägede ja metsade, saagi himustaja rändas aga maalistel radadel. Siiski murdsiwad tulihänna waatlejad saagi himulised nii kaua pead kuni nad abinduu leidsiwad tulihänna kallale õhuriiki tungida. Kes selle suure ülesleiu isa olnud, seda ei kuuluta meile ükski ajaraamat, aga seda me teame, et ajajooksul enam kui üks abinduu tulihänna käest raha wõdi waranduse äravõtmiseks kätte saadi.

Korra näinud üks mees tulihänna saagiga lendawat. Mehel tõusnud kange himu südamesse

saaki enesele saada. Ja mees teadnud wäga hästi selle konksu ära, kudas saaki kätte saab. Kohe kutunud kaks toopi hõbedat mehe ette maha. Mees saanud warsti jõutaks meheks.

Teine mees käinud targa juures ja lasknud enesele tulihänna kinnipanemise kuntsi kätte õpetada. Tulihända nähes hakanud mees sedamaid raha tulihänna käest ära wõtma. Raha asemel sadanud mehe ette aga 300 hobuse rauda maha. Seal loodetud rikkus!

Ruskwurm teab*), et Roigi wana õpetaja Forsman ka osanud tulihänna käest warandust ära wõtta. Korra olnud õpetaja juures hull inimesi wõderaks. Need näinud korraga: tulihänd lendab. Õpetaja Forsman ütelnud: „Waatame õige järele, mis ta weab!“ jätnud teised tuppä, ise läinud õue Warsti kuulnud wõderad õuest kaks walju mütsakat. Läinud õue waatama. Näinud: õues kaks kotti rufit ja kaks kotti odre maas.

Katša hobuse seljas taga ajades wõib tulihänna kätte saada. Tawaline hobune aga ei jaksa tulihänna järele joosta. Et hobune tulihänna järele jõuaks, seks piab hobuse jalgu iseäraliku wõidega wõitama. Niisugust wõidet saab ainult targa käest. Korra murekses mees wõide, wõidis sellega hobuse jalad ja oma filmad ja läks siis tulihända taga ajama. Raua aega pidi mees tuhat nelja ajama, enne kui tulihännale järele jõudis. Targa käest

*) Cibofolke, 376.

saadud kiviiga tulihända wisates kadus tulihänd
korraga. Nemele jäi ainult suur kivi!

Kes tulihänna läesti warandust ära tahab wõtta,
see piab tulihänna ühtlasi kinni panema. Raua
ei tohi aga tulihända kinni pidada, sest muidu tu-
leb kinnipanejale enesele häda waraks. Kui nähakse,
et tulihänd oina moodi poksima haab, siis piab
ta ruttu lahti peastetama. Tulihänd nähikse pere-
mehelt hoolsat walmamist nõudwat, et teda (tuli-
hända) ta waranduse wedamisel kinni ei panda.
Kudas peremees kinnipanemist wõib keelata, seda
on raske arusaada. Kust wõib peremees teada,
kes tulihänna kinnipanemise koogu ostab ja temale
tahab pussi mängida? Kui peremees ometi küllalt
ei walmunud, nii et tulihänd kinni pandud, wihas-
tab tulihänd tihti selle üle ja paneb kättemaksmise
tujus peremehe maja põlema.

J. Tamm kirjutab kinni pandud tulihänna kohta:
„Paarkümmend aasta teed tagasi, kui ma alles
laps olin, kutsusiwad mind isa sulased ja wanemad
wennad õhtusel ajal wälja kinni pandud tulihända
waatama. Ma mäletan, et nägin üht punast mao
sarnast wiiru taewa peal, mis nagu laenete wiisi
edasi liikus. Seda nimetati kinni pandud tulihän-
naks ja kahetseti tulihänna peremehe holetust ja ta
nüüd tulewat kahju. Teise korra üteldi üht punast
tulpa taewa peal tulihänna olewat; alumist jäme-
damat otsa nimetati kotiks, kellega ta warandust
kanda!”

Tulihända wõib ka warguse pealt kinni wõtta.

Miisugusel korral piab teda enne hoolega walmama. Ei ole ju tulihänna warguse eest mingi asi kindel, ei raha ega wara. Ei teela teda luff ega kohuta loer ega hirmuta püss. Nööpndelagi suurusest august peaseb ta siisse. Kui ta korra noosi ära wiib, ei saa seda ta käest enam lätte. Sellepärast katsuwad targad majaperemebed aegsasti hoolt kanda, et tulihänd neile sugugi wargile ei tuleks. Saksa maal pestakse raha enne puhta weega ära, kui kuhugile pannakse, ja lisatakse siis rahale soola ja leiba juurde. Wilja toju tuues pannakse iga nurka wiljawihkusi. Seda wiisi tehse ei tule tulihänd sealt warastama. Meie rahwas aga räägib, et tulihänna warguse wasta seesama abinduu laitseb, mis wanapagana wasta, nimelt rist. Kes oma rahale, wiljale j. n. e. ristid peale teeb, wõib julge olla, et tulihänd temalt midagi ei wõi warastada. Kus aga peremees ehk perenaine ristitegemise ära unustanud, sealt on tulihännal põli warastada. See risti tegemine tuletab meile elawalt katoliku usu mõju meelde ja ilmus wiist katoliku preestrite õpetusel meie rahwa arwamisesse.

Räib aga tulihänd warastamas ja tahab peremees teda ta wargil käimisest ära wõderutada, siis piab peremees kõige pealt selle peale waatama, et aidal mingisugust auku ei leita, kust tulihänd enne aegu wälja peaseks. Leiab peremees mõne augu, siis piab ta seda aegsasti kinni toppima. Minult üks auk, enamisti wõtme auk, jäetakse tulihänna siissetulemiseks lahti. Peremees wõtab kardlaterna,

läheb nurka ja ootab warjul tulihänna tulekut. Tuleb tulihänd, tõmmab peremees kardlaterna hõlma alt wälja, wõtab pihelgase wembla kätte ja hakab tulihännale pihta laduma. Tawalifesti kaob tulihänd tuld nähes ära, ei pease aga hoonest wälja, kui ta sissetuleku peale sissetulemise auk salaja finni pandud. Alles peksmise peale tuleb ta nähtawale. Teised jälle ütlevad, et ta peksu peale ennast ei näita, waid pihelgane wits talle koha surma toob, kui see ta pihta juhtub. Hoolega tulewad aga kõi kohad ja nurgad ära peksa, sest katwal tulihänd põgeneb sagedasti nurka warjule ja et ta ennast nägemataks teeb, wõib ta seda wiisi muidu kergesti kättemaksja käest ära peaseda.

Kätte saada wõib tulihända warguse pealt ka nii moodi, et tärklis-küünla põlema paned selle asja peale, mis tulihänd warastab. Warastab tulihänd wilja, siis pane küünal wilja salwe. Küünla peale pane korw ja korwi peale sõel, kui tulihänd selle peale sisse tuleb, saab sa tulihänna koha kätte.

Rus tulihänd korra finni wõdetud, sinna ei tule ta enam iialgi wargile. Selle koha eest hoiab ta ennast alati eemal.

Baneme siia nüüd lõpetuseks tähtsamad arwamised üles, kudas tulihänna käest arwati warandust ära wõtta wõiwat.

1.

Wana rahwa arwamise järele saab tulihänna seda wiisi kätte: Kui tulihända näed lendawat,

Idika koha pahema jala pastla nõõrid katti, siis jookseb kõi ta saat kõtist wälja ja sa saad seda kõi enesele. Ehk tee nii: Lase oma alumised riided maha, aga nii, et üks koht nõõbiga kinni jääb. Siis piab tulihänd seisma jääma ja kõi ta saat langeb ta käest maha.

Lahti wõib aga tulihända seda wiisi peasta: Sio katti idigatud pastla nõõrid kõllu, aga pahempidi ja nii, et ühtegi otša üle ei jõe ega puudust ei tule. Mõne korra leitakse soos ehk metšas herneid maas. Niisuguse koha peal on keegi puugi kinni pannud.

P. Ranger Roosalt.

2.

Wõeras wõib tulihänna käest ka seda wiisi warandust kätte saada: Kui tulihänd nähtawale tuleb, siis idigatakse pahema jala pastla ristpael katti, ja sõnutakse seda tehes: „Saadan, jõe seisma nagu Kristus risti peal seisjis!“ Kõhe jääb puut seisma, kui tall koorm seljas. Seisma paneja wõib puugi waranduse enesele saada.

J. Rootslane Wõnnust.

3.

Ka seda wiisi wõid tulihända seisma panna ja warandust ta käest ära wõtta: Kui tulihända näeb, siis peasta kõi paelad ja nõõbid enese ümbert lahti. Kõhe pillub tulihänd oma koorma maha.

Uga ka teisiti wõid waranduse tulihänna käest

tätte saada: Pane hõbekuul püsti sisse ja lase hõbekuuliga tulihända. Hõbekuuliga lastmise peale langeb tulihänna saat maha.

M. Nija Weelt, Jakobi kihel.

4.

Tulihända on ka nii moodi seisma pandud: Mindi neljapäeva õhtu tesa põllu peale ja waadati, kust küljest tulihänd tuleb. Tulihända nähes pöördi selg tulihänna poole, tõmmati kuub üle pea, waadati siis jalgade wahelt tulihänna poole ja hüüeti:

Tuli sulle,
Wara mulle!

Selle peale lastis tulihänd koha saagi käest maha langeda. Nii pea kui wara nõudja püsti tõusis, peasis tulihänd jälle edasi minema. Saat aga jäi maha.

Wigalast.

5.

Rui puuk õõse saaki toomas, piab peremees teda hoolega walwama, et keegi puuki kinni ei pane. Kinni panna wõib puuki seda wiisi üsna hõlpsasti: lõika pahema käega pahema jala kinga paelad rist-paela kohalt katki ja sio siis jälle pahema käega kinni. Seda wiisi wõib puuk kas terve õõ taewa all kinni seista.

J. Tamm Sträkowast.

6.

Õsääralikuga kooguga*) wõis mõni tark tulihänna taewa alt koguni maha kutuda lasta. Siis

*) Rubas see sündis, ei tea. Kas ei ole keegi seda kuulnud?

wiäti pihelgane wemmal kätte ja materdati tuli-
hända nii kaua kuni ta kätwas. Seda wiisi langes
terwe tulihänna saak kinniwõtjale. Tulihänna pere-
mees furnud aga warsti selle peale ära.

J. Karukohtw Narwast.

7.

Kui tulihänd kusagilt läib wara wedamas,
siis wõib see, kellelt tulihänd warastab, tulihän-
nale tõkke teele panna, kui tulihända wäljal kiwiga
wislab. Siis ei tule tulihänd enam selle mehe
aita.

D. Hingenberg Zapalt.

8.

Reš näeb, et puul ta waranduse ära weab,
lugegu tagurpidi Issa-meie. Siis lasseb puul wa-
randuse maha langeda ja omanik saab selle jälle
kätte.

Wiedemann.

Aus dem inneren und äußeren Leben der Esten.

9.

Tulihända nähes löö kas kolm korda pahema
jala kannaga wasta maad ehk lõika pahema jala
pastla pael ühe ropsuga katti ehk peasta mõne
muu oma riide pael lahti. Siis kukub lõik kraam
tulihänna käest maha.

S. Maasen Palamuselt.

Need on tähtsamad tulihänna kinnipanemise
ja ta käest waranduse ärawõtmise wiisid. Olgu
aga süia juurde tähendatud, et lõiki neid katseid
lageda taewa all pidi ette wõetama. Tahab keegi

katuse all tulihänna kinnipanemist korda saata, siis võid kergesti juhtuda, et tulihänd katuse ta oma peal põlema paneb.

Wana aja targad arwawad oma tarkusega aga ka seda kunsti kätte saanud olewat, et tulihänna kaudu ta peremehele ehk kellegile muule wõisidwad kahju teha.

10.

Kui tulihända näed, wiska talle tikuga tuld ehk süsi järele, siis paneb tulihänd kohe oma peremehe maja põlema.

M. Nija Weelt.

11.

Kui peremees hooletu on ja puugi järele ei waata, nii et puuk taewa alla kinni pannakse ja seal terve öö piab kinni olema, siis läheb puuk peale selle ja paneb peremehe maja põlema ehk tapab peremehe enese ära.

J. Tamm Strätowast.

12.

Kui sa pisuhända püsfiga lased, ilma et hõbekuul oleks sisse pandud, siis tuleb pisuhänd ja paneb su oma maja põlema.

D. Hingenberg Tapalt.

13.

Kui wedajat näed, siis pööra ruttu ümber, läänna selg tema poole, wõta kuub ülesse, kummarda ja hüüa talle arude wahelt:

Mina näitan oma mõisa,

Näita sina oma mõisa!

Selle peale hakab see maja põlema, kuhu wedaja läheb.

Et wõta tuleraud kätte, löö kolm korda tuld
ja ütle ise:

Ma näitan sulle Jumala tuld,

Näita fina oma tuld!

Selle peale süütab ta koha selle maja põlema,
kuhu ta läheb.

Luce, Wahrheit und Muthmaßung.

V.

Tulihännast lahtisaamine.

Kerge on tulihända teha, aga raske tulihännast
lahti saada. Põhjusid lahtisaamiseks leiame mit-
mesugusid. Ühed ihkawad tulihännast selle pärast
lahti saada, et seega wanapagana wõimuse alt
lahti peaseada, sest nagu tuttatw, piab tulihänna
sünnitaja kolm tilka werd wanalepaganale andma
ja nende weretilkadega on ta ühtlasi oma hinge
wanalepaganale müünud. Teised jälle tahawad
endid enneaegse surma eest hoida, sest kui neil
tulihännale enam tööd ei ole anda, tuleb tuli-
händ ja murrab nende kaela.

Rudas saab nüüd tulihännast lahti? Rõige hõlp-
samini wõid tulihännast lahti peaseada, kui ta ära
müüakse. Müümisega kaotab wanapagan oma di-
guse tulihänna peremehe kohta. Sellepärast ei ole
ime, kui Tallinnas, Tartus ja Riias wahest tu-
lihända ütlemata odawasti müüakse.

Teine niisama tihti tarwitatud abinduu tuli-

hänna lahti saamisets on see, et tulihännale ni-
sugune töö määratakse, mis tulihänd ei wdi ära
teha. Tuttawal wiisil määratakse tulihänna tege-
misel tulihänna tegevus juba ette ära ja tali-
hänna kohus on kõiki määratud töösid täiesti ära
teha. Saab nüüd tulihänd töö, mis ta ära ei
wdi teha, siis tuleb seda kauba rikkumiseks tuli-
hänna poolt lugeda ja ennast süüdlaseks pidades
ja häbi tundes põgeneb tulihänd ära. Siiski ärgu
arwaku keegi, et nõrgad tööd tulihänna põgenema
ajawad. Ei, tööd, kelle läbi tulihännast lahti
wdib saada, piawad tõesti wõimata olema, nii
näituseks liitwast kõie tegemine. Tavalisest sun-
nib see töö tulihänna põgenema, aga juhtub sedagi,
et mõni tulihänd puu juurikaid liitwast kõie sisse
paneab ja seda wiisi ometi liitwast kõie walmis teeb.
Teine niisama tulihänna poolt lõpetamata töö on
sõelaga wee kandmine. Seegi töö tüütab wiimaks
tulihänna ja ta põgeneb oma teed. Aga häda
sellele, kes liig wähe wett kandmiseks määrab.
Niisugusel korral saab tulihänd wiimaks ometi toime
oma tööga ja murrab siis peremehe kaela. Kõige
parem abi ja täiesti wõimata töö tulihännale on
linaseemnetest kuhja tegemine, kus juures kuhjale
kuhja warras püsti pannakse ja kuhja latwa laius
ette ära määratakse. Küll katsub tulihänd sealgi
kõik oma kantsid ja loogud ära, aga hirmuga
piab ta nägema, et ta mitu wakamaad linaseem-
neid täis pillub ja kuhja tegemisest midagi wälja
ei tule. Ei muud kui põgene.

Ruskwurm teab rääkida,*) et ta seda wiisi tulihännast lahti arwatakse saawat, kui tulihänd puruks raiutakse ja jää minemise ajal jõkke wistatakse. Sarnast lah-tisaamise wiisi ei ole mina muidu kusagiltki kuulnud. Aga ta see piab tulihännast lah-tisaamiseks aitama, kui tulihänd rist-teele wiitakse, kus ta tehtud, seal kangesti Zuma-lat palutakse ja tulihänd siis eemale tõugatakse wdi oma teed saadetakse.

Muud abinduud ei tahta hästi aidata. Nagu näha, ei tee tuli tulihännale palju wiga. On ju teine ise tuleloom, mis piab ta siis tuld kartma. Palawust tunneb ta tules natuke, muud midagi. Kes tulihända tulega tahab kaotada, kaotab tawaliselt ise elu. Pannakse maja põlema, kuhu tulihänd sisse läinud, siis lendab tulihänd lekidest wälja ja murrab süüdlase kaela. Minult siis nähtise tulihänna kaotamine tules korda minewat, kui tulihänd rattarummu pueb ja rummule pihelgased punnid ette pannakse ja rumm selle peale põlewasse majasse wistatakse. Niisugusel korral kuuldatakse pauku ja tulihännast jäeb weel finine suits järele.

Kui mõnesugust iseäralikku kaupa ei ole tehtud, jäeb tulihänd surmani oma peremehe juurde, ehk olgu siis, et ta mõne tegemata töö pärast enne-aegu ära põgeneb. Peremehe surmaga kaob tulihänd, sest on ju tulihänd ometi saadud were läbi

*) Cibofolte, 378.

temaga ühendatud. Russturm teab rääkida, et peremehe surmaga lõik hanna kofku weetud warandus ära kaob. Võib olla, et mõnel üksikul korral nii juhtunud; et alati nii sünnib, seda aru ei ole ma jõudnud kätte saada. Teab ju Russturm isegi ühe jutu*), mis räägib, et pärast mehe surma tulihänd kangesti hakanud naist taga kiusama ja lõik naese lõngad katki lõiganud. Viimaks lahkunud tulihänd ometi naese juurest, jätnud aga lõik kofku weetud raha naesele.

Tavalisesti nähitse siis tulihänd alles oma peremehe surmaga majast lahkuvat ja peremehe hinge wanalepaganale kaasa viitvat.

VI.

Kas on tulihänd tõesti olemas?

Üleüldiselt usatakse veel meie päivil, et tulihänd tõesti olemas. Mõnigi targem mees ütleb ennast tulihända näinud olevat. Minult need, kes sügavamalt õpetust saanud, salgavad tulihänna ära. Ses raamatus räägitakse tulihännast alati nii, nagu oleks tulihänd tõesti olemas. Kudas on nüüd lugu tulihännaga?

Tulihännad on tõesti olemas, aga oma olemise poolest on nad teist moodi kui rahvas usub.

*) Inland, 1848, nr. 29.

Meiegi päitwil wõib mõne korra taewa all midagi lendamas näha, pikk tule juga järel. Seep see tulihänd ongi. Kuid see tulihänd ei ole mingisugune waim, nagu rahwas arwab, waid wähemal kujul langew täht, ehk suuremal moel dhukiwi ehk muu dhunähtus (aeroliit ehk meteor). Reed langewad taewa alt, tule sora järel, maa peale maha, waotwad ka tihti maa sisse. Et rahwa tulihänd niisugustest dhukiwidest oma alguse saanud, seda tõendab mõnigi jutt. Korra ajas mees ratsahobusega tulihända taga ja wistas lähemale jõudes tulihända kivi. Wali praksumine oli kuulda ja tulihänd langes suurena kiviina Tapa jaama tee äärde maha, kus kivi weel praegu näha. Teise korra lõikatiwad paar meest tulihända nähes oma pastla paelad katki ja arwasiwad nüüd tulihänna waranduse kätte saawat. Midagi langes tõesti maha ja tulihänd kadus. Mehed jooksiwad tulihänna raha ära wõtma, leidsiwad aga raha asemel kuuma kivi.

Niisugune tuliste kiwide mahalangemine ja dhunähtuste ilmumine sünnitas rahwa meelekujustes tulihänna. Luulewaim tegi sarnase lendawa dhunähtuse olemiseks, kes raha ehk warandust weab. Mõnigi waras wõis seda wiisi wõera warandust omandada ja wara kadumise süü tulihänna selga lükata. Kui arukorral niisugust dhunähtust katuse ungast sisse nähti minewat ja maja põlema süütawat, siis seletas rahwas seda nõnda, et tulihänd, kes peremehele tänini warandust weda-

nud, enmast peremehe üle pahandanud ja kättemaksmise tujus maja põlema süüdanud.

Tulihänd ei ole seega midagi muud kui iseäraline tuline looduse nähtus, kellele luulevägi oma ehted kaunistuseks ümber pannud.

See raamatus saab alati nii räägitud, nagu oleks warandust kandja tulihänd olemas ja peale selle weel hull tema sugulasi. Siin tahetakse nimelt rahwa arwamisi tulihänna ja ta suguseltsi kohta esitada ja sellepärast on siin rahwa kõnewiisi ja arwamisi kinni peetud. Ilma aegu oleks, kui iga kirjatuiki lõpetusel hakaksime kordama, et, ehk küll rahwas nii ja nii usub, lugu ometigi nii ei ole. Mis me siin tulihänna olemise kohta oleme ütelnud, see maksab igal pool, ka seal, kus näitab, nagu annaksime me rahwa tulihännale elu õigust. Ei, rahwa tulihänd oma suguseltsiga piab kolikambriisse astuma waranduse wedamise und puhkama ja asemele astub ainult teaduse tulihänd, kui ülepea tulistele õhu nähtustele wana nime tahame jätta, teaduse tulihänd, kes inimeste eluga ja oluga mingisugust tegemist ei tee. Teaduse tulihänna seletamine ei kuulu aga enam selle kirjutuse piiridesse.

VII.

Kratt ja kurat.

Ilmamaa kalendris 1887 ilmub üks kirjatoõ, mis näidata püüdis, nagu oleks kurat seejama,

mis kratt, ehk ütleme digemini, nagu oleks kurati sõna krati wõi skrati sõnast sündinud. Paraku ei ole selle küsimuse kohta tänini mujalt mõtteid avaldatud, ehk küll küsimus tõesti pikemat läbi-rääkimist ära teeninud. Mina ei julge omalt poolt, et küsimuse läbiraäkimine seni täiesti seis-nud, kindlat otsust küsimuse kohta teha; ma awal-dan esiti Isamaa kalendris trükitud mõtteid ja lisan siis ainult pisut oma arwamist juurde.

Mitme umbääliku kõrwuseisamise pärast sõna hakatuses oli sõna skratt Geßlasele liig raske wälja rääkida; ta jättis esimese tähe maha — nii lueme nimetatud kalendris. Nii jäi „kratt“ järele. Kratt oli weelgi raske. Nüüd ei tahetud enam tähte eest ära heita, nagu tawalisesti tehakse, waid selle asemel lahutati mõlemad umbäälikud sõna hakatuses see läbi, et mõlemate wahel täisäälil u liideti. Nii sündis kratist praegune kurat. A äraheitmisega oleks kratist „ratt“ saanud, mis ometi rotiga liig ühte moodi oleks kõlanud. Et aga suure kurjategija krati ja wäikse kurjategija roti wahel wahet teha, pidi u appi tulema ja kratt kuradiks ümber muutuma.

Kas on keeleseaduste järele wõimalik, et kra-tist „kurat“ wdib sündida? Kas liidab Gesti keel täisäälituid umbäälikute wahel sõna kergemaks wäljarääkimiseks? Liidab küll. Seda tunnistawad teised sõnad. Wõtame näituseks Saksa sõna Amt. Gest on Geßlane oma ameti teinud. Lõpu kaks umbäälikut olitwad talle liig raskest wälja rääkida

ja sellepärast liitis ta neile täisääliliku e wähele. Nimedest Friedrich ja Christine tegiwad Gesti lased Widriku ja Kirsti. Siin leiame küll ka juba tähtede ärawahetuse, aga ikka annawad need nimed aru, tudas Gesti keel umbääliluid püüab täisäälilikutega lahutada. Sarnane näitus on ka Rõrstus Kristuse asemel. Oma lapse põlwes weel kuulsin wanu inimesi sagedasti Kristuse asemel Rõrstus ütlewad, sest kaks umbäälikut oliwad neile liig raske wälja rääkida. Sarnast täisääliliku wähelewõtmise tunnistust annaksiwad ka sammet, sinep j. n. e.

Mis tähendas aga Skandinawlaste „stratt“? „Stratt“ tähendas ühte kurja waimu ehk, wõiks ka ütelda, lendawat madu. Kes ennast selle kurja waimu omaks andis, sellele tegi ta head, teistele aga kurja. Teda üeldi wanadest luudadest, pieru tungaltest, narudest, takkudest, männa koortest jne. tehtawat ja enesest alati tulist haga järele jätkwat. Eks see olnud hirmus elukas küll! Skandinawlased rääkisiwad niisugusest koledest loomast palju ja kartsiwad teda wäga; nende käest pärisiwad siis ka Gesti lased kurjate kartuse. Gesti kurjad waimud niisugused koledad elukad ei olnud. Skandinawia „kuradi“ tegiwad siis Gesti lased, et see kõige kole-
dam oli, oma kurjade waimude kunningaks, sellele hiljem weel Sakslaste käest siku sarwed, hobuse jalad, kulli küüned, härja saba ja kõrwend hais juurde laenati ja tuline põrgu asupaigaks anti.“

Nii umbes Isamaa kalender 1887 kurjate kohta.

Mis piame selle kirjutuse kohta ütleva, kas teda õigesti pidama või hukka mõistma? Ma ei ole keeletark ega tohi siis nime seletuse kohta lõpu otsust anda, pian aga ütleva, et ma omalt poolt ei julge ühele ega teisele poole hoida, enne kui mõni keeletark kurati nime sündimise kohta oma mõtteid avaldanud. Minu meelest nähtise Samaa kalendri kurati peaviga see olewat, et selgesti küllalt kätte ei näidata, kudas kratiist kurat sündinud, missugusel põhjusel nimelt u sõnasse tulnud. Nii kaua kui see kindel seletus andmata, seisab kurati ja krati sugulus nõrkade jalgade peal.

Õimalik on aga sugulus krati ja kurati vahel küll. Holzmayer näituseks kirjutab tulihänna kohta: Saarlased arwawad temast, et ta elus kurat on, kes oma sõpradele ja seltsimeestele kõiksugu rikkust majasse kannab. — Niisama tähendab Ruskwurm*): „Magu sagedasti kujutuste juures, kellel kõigest põhjust ei ole, läks üksikute waimude nimele tähendus teiste nimelega segamini, nii et algupäraline maja ehk metsawaim tulihännaga kokku sulab, mis peale siis jälle kuratiks moondumine ette tuli.“

Uma olemise poolest lähewad kratt ja kurat ühe teisega kaunis ühte ja, kui keeleteadus selle wasta ei waidle, wõiks kurat küll kratiist sündinud olla; kudas aga lugu ses küsimuses tõesti on, seda piame see lord lõpusõnata jätma ja asja keeleteaduse hooletis andma.

*) Inland, 1848 nr. 30.

VIII.

Pisuhänd.

Tavalisest pruugitakse ilma wahet tegemata tulihänna ja pisuhänna nime. Mõnes kohas, nagu Lõune-Läänemaal, räägitakse ometi ainult tulihännast, teisel jälle, nagu Lõune-Tartumaal, üksi pisuhännast. Kus aga pisuhänna nime pruugitakse, peetakse pisuhända meie oma rahwa waimuks. Ma pian tunnistama, et waimu „händ“ mind ehiotsa niisamasugusele ekfiarwamisele wedas, kui ma enesele ta seletada ei wõinud, mis sugusest meie sõnast pisuhänna sõna esimene pool piaks sündinud olema.

Pisuhänna loomu aga paremini uurides sain warsti aru kätte, et pisuhänd oma hännaga meile kui ta mitte tulb, siis ometi tuhtsa silma wisanud. Sest meie „hänna“ sõna ei jaks weel terwet „pisuhända“ meie keeli sõnaks muuta, niisama wäha nagu landsaha sõnas sah landi oma wennaks muudab ehk Heliste tanawa sõnas tanaw Heliste oma maameheks teeb.

Läheme nende Rootslaste juurde, kes Ranna-Läänemaal elawad, siis leiame sealgi tuttawa pisuhänna eest, kuid ainult selle wahega, et Rootslased ta hänna otsast maha raiunud ehk ütleme parem, talle sugugi weel hända külge pannud ei ole. Neil kannab meie tuttau pisuhänd ainult „bisa“ ehk „bise“ nime. Rootslaste juurest meie juurde lennates ja oma lennuteel suurt saba järele

jättes lisafiwad meie esitwanemad „bisale“ „hänna“ jäädawaks mälestuse märgiks juurde.

Russtwurmi seletuse järele*) on meie pisuhänna nimi wist Wenelaste бисъ'iga, Leedu bēsas'iga, Soome piesša'ga = wanapagan, Islandi bisn'iga = kole elukas, Rootsi bisfi'ga = maja waim sugulane. Selle järele tunnawad nii hästi Slaawlased kui ka Germanlased nimetatud waimu ja et ta nimigi nende käest laenatud on, siis wdime ütelda, et terve waim oma olemisega nende päranduseks tuleb tunnistada.

Meie esitwanemad katsusiwad nime oma teele järele koolutada ja seda wiisi sündis bifa wdi bisest pi su, kellele hiljemini weel häänd juurde lisati.

Enne tähendasin juba, et meil tulihänna ja pisuhänna wahel enam mingisugust wahet ei tehta. Slegi Rootslased meie naabris Kanna-Läänemaal ei tea pisuhänna olemise kohta suuremat midagi jutustada. Kudas aga Russtwurmi korjandustest näha, tähendab Rootslaste pisuhänd esiotja küll wist maha jooksewat pikse noolt rahwa usus, kuna meteorisid selle wastu jälle kratiks ehk tulihännaks peeti. Wälku, mis sisse lööb, nimetawad Gesti-maa Rootslased nüüdki weel bifa, bisen; wälk, mis sisse ei löö, kannab muud nime. Niisama nimetawad Rootslased nii nimetatud pikse nooli bisikuulideks. Pisuhänd nähiks nende meelest ühtlasi paha waim olewat, sest kirudes ütlewad Roots-

*) Cibofolke, 378.

lased tihti: „Bisen wõtku find!“ Seega oleks ehk Rootslaste bisen efiotsa umbes seesama olnud, mis meie Pikker, Pitne. Kas meie esivanemad pisuhännale kunagi ka Pikri tegetwust ametiks andsiwad, seda ei wõi me nüüd enam teada. Kõige wähemalt ei leia me praegu niisugusest enam midagi, waid pisuhänd on, nagu enne tähendatud, tulihännaga täiesti ühte sulanud.

IX.

P u u t.

Teine tawaline tulihänna nimi on puut. Wiedemann kutsub puuti peale selle weel imetajaiks ja wanaiks emplikis, Holzmayer jälle miisuks. Miisu nime ei ole mina ses tähenduses mujal kusagil leidnud. Isegi Wiedemann lähed miisust waitides mööda. Dien Muhulastegi käest järele pärimud, kas nad miisut tunnewad, aga wastuseks saanud, et nad küll miisu juurt tunnewad, waranduse toojast miisust midagi ei tea*). Jälle teised ütlesiwad suured miisu sõbrad olewat, aga nende miisu ei olla neile weel iialgi raha kopikat ega piima toopi koju toonud, küll aga mõne korra rõõsa piima pütist mõne hea suu täie ära näpanud ja neile, kui õnn hea, hiiri poja

*) Holzmayeri arwamise järele on Muhumaa miisu kodumaa.

suus näha toonud. Hiirte kuninga nime kandis siis nende miisu.

Miisugust miisut ei tunne aga üksi Mühulased, kes oma imelikkude juhtumiste pärast laulupidul kuulsaks sarnud, waid miisuguse miisu paitajad on ka ülemaa Uts ja Jüts, keda nende aastad weel ei ole lubanud koolipengile mina sügawamat tarkust nõudma. Kui ülepea miisu on olemas ja miisu puuki tähendab, siis on see nimi wist sest tulnud, et puuk sagedasti musta kassi näol ilmub. Tawaline kass kannab miisu liignime ja tawalise kassi käest päris siis ka ajutine kass puuk enesele sama nime. Seda wiisi langewad puuk ja miisu üheks olemiseks kokku ehk õigem ütelda: iseäraline miisu nimeline puugi sarnane olemine on ainult mõtte kujutus; puuk jääb järele ja miisu kaob ta kõrwal täiesti ära.

Wiedemann kutsub puuki, nagu ülemal tähendatud, ka imetajaks ja wanaks emplikks. Mina pian tunnistama, et ma neid nimesid ei ole kuulnud ses tähenduses pruugitawat. Ka need, kellelt olen järele küsinud, ei teadnud minu sellekohalise küsimise peale minule mingisugust seletust anda. Sellega ei taha ma Wiedemanni ütlushi ümber lükata, waid ainult seda tähendada, kui wäha tähendatud nimesid ses mõttes pruugitakse.

Nagu enne tähendatud, puudub tänini wahetegemine tulihänna nimele legionis. Teod arwatakse osaks sellele, ehk sellele kellel nende tegudega midagi tegemist ei ole. Nii nähtise puuk eneselegi

teod osaks saanud olewat, mis kaugelt üle puugi wõimu piiri ulatawad*).

Allgupäraliselt tähendab puuk kärnkonna, aga ta üht tõugu täid, siis enam üleüldiselt elukat, kes palju sööb, digem kõhu liig täis sööb, nii et tihti üteldakse: „Täis nagu puuk!“ Peale selle on wana rahwas puugi nimeks annud ühele waimule, kes enese täis imeb. Waim puuk nimelt toob oma peremehele ehk perenaisele piima ja wõid on seega salaline piima ja wõi tooja loomuwastalisel teel. Kõik muu wara wedamine ei puudu enam puugi tegevusesse. Seda on Holzmayer üsna dieti ära mõistnud, tähendades, et puuk muidu tulihäna sarnane on, aga et ta tegevus ainult piima talitusesse läib. Wiedemann selle wasta ei tee mingisugust wahet puugi ega tulihäna wahel, waid lasseb puukigi tulihäna töösid toimetada.

Wiedemann lasseb puuki lehma piima imeda ja seda oma peremehele kätte muretseda, aga see sünnib ainult Jaanipäewa öösel. Siin ei wõi mina Wiedemanni arwamisega ennast ühendada, esiteks sellepärast mitte, et ma niisugusest puugi tegevusest ainult Jaani öösel midagi ei ole kuulnud ega selle kohta kusagil tähendust leidnud. Seda aga ei tule muidugi mõjuwaks põhjuseks lugeda,

*) Kura piiskop Paul Einhorn nimetab oma 1636 kirjutanud raamatus puuki Lätlaste waimuks. Nagu näha, ei tähenda see muud kui et Lätlaste puugi sisse usutwad. Ja see usk on Lätlastel praegugi, nagu ma järele kuulanud, niisama hästi olemas nagu meie rahwal.

sest mõndagi wõib ju olla, mis ühele tuttav ja suuremale hulgale ometigi hoopis tundmata. Wiedemanni ütelse wasta räägib aga teine mõjuwam põhjus. Kui puuk ainult Jaani öösel oma tööd teeks, kui suureks wõiks ta tegetus siis kaswada? Ütleme, puuk imeks Jaani öösel ka kas saja lehma udarad tühjaks, suurt warandust ei jõuaks ta oma peremehele ometi mitte muretseda, olgu küll, et peremees selle korra hea piima saagi saab. Peremees piaks jälle järgmiseni Jaanipäetwani ootama enne kui niisamasugune õnnistus uuesti ta talusse tuleks. Wasta otsa piaks puuk aga laudil magama ja sööks aasta jooksul palju enam ära kui ta Jaani öösel oma peremehele toob. Seega oleks puuk oma peremehelegi kahjulik elukas, neist aga poleks rääkidagi, kelle lehma ta läib imemas. Minu arwates ei olnud muistne mees nii rumal, et enesele niisugust kahjulikku waimu oleks hakanud muretsema.

Wõib olla, et mõistame seda wiisi Wiedemanni ütlast dieti, kui oletame, et puuk iseäranis hea meelega Jaani öösel lehmade udaraid läib tühjaks imemas, aga ka muil päitwil sedasama toimetab, ilma et Jaani ööse järele aastaks magama läheks. Niisuguse seletuse wasta ei oleks wist midagi ütelda.

Kes enesele puugi muretsseb, see muretsseb itla ses mõttes, et puuki wõeraste lehmade piima imema saata. Olgu ka, et mõnel puugi peremehel wõdi parem perenaisel tööd küllalt oli, nii palju

aega ja mahti leidis ta ikka, et oma lehmad ära lüpsis. Rõdige vähemalt ei ole ma ialgi kuulnud, et mõni perenaene puugi oma lehmi saatnud piimast tühjaks imema. Puugi omanik tahtis enam piima ja võid saada kui oma kari andis ja et seda loomulisel teel ei saanud, pidi puuk seda loomuvastasel teel muretsema. Puuk pidi, näe, võera peremehe lehmade kallale minema, nende udarad tühjaks imema ja siis saadud piima oma perenaesele tooma. Varastatud piima oksendas puuk tavalisestki kõhust välja. Mõni kord oli see oksendades veel piim, mõni kord aga juba võid valmis. Kohe pesti perenaene võid ja soolas selle peale ära. Seda viisi iga päev võid ja piima muretsedes saab puugi omanik pea jõukaks. Mõni puugi pidaja naesterahvas elab ilma lehmata, aga ometi ei tule talle piimast ega võidist puudust, vaid võidib veel palju müüagi. Mis ime ka: weab ju puuk piima ja võid perenaesele ühte lugu kätte.

Tihti võtab aga puuk rohkem piima kaasa kui võidib weadada. Läheb mõne korra koju poole, rada taga. Niisugust puugi maha pillutud piima kutsutakse puugi pasaks. Tõde pärast pole see nõnda nimetatud puugi pass aga tavalisestki midagi muud kui kollakad, pehmed seened, mis mädanenud puude peal iseäranis kasvavad.

Puugi pasta otsivad need hea meelega taga, kes arvatavad, et puuk nende karjas võderaks käinud. Mitte sellepärast ei lähe nad otsima, et

puugi pása leidmisega ofa warastatud warandust kätte saakswad, sest puugi pást, náe, on niisugune, et see kellegile ei sünni süüa, waid sellepärast, et puust siis enam oma perenaesele kasu ei wõiks saata. Leiab sarnane otsija puugi páska, siis wõtab ta toore lepa, wäänab lepa südame seda wiisi wälja, nagu karjapoised piipu walmistades teewad, paneb puugi pása lepale südameks sisse ja wiimaks wälja wäänatud südamest punni puugi pásale peale. Kui lugu nii kaugel korras, wiskab ta lepa tüki tulesse. Lepp haab kangesti praksuma ja paukuma. Lepa tüki põletamisega ei saa küll puust otsta, sest ainult hõbe kuuliga ehk rahaga lastmine wõida puugi elu wõtta, küll aga mõjuda põletamine nõnda puuki, et puust enam ei saada wõid ega piima wälja offendada. Seda wiisi wõida puust küll weel edasi káia lehmade piima imemas, aga ei wiia enam piima ára kui ta ise seedida. Seega pannakse siis puugi pása põletamisega puugi piima imemisele kui ka mitte täiesti, siis ometi osalt tõke ette.

Sarnast puugi páska tunnewad ka Soomlased, kes seda aga paran woita (= para wõdi) nimetawad, nagu nad puugi nime asemel ülepea para nime pruugiwad. Seda para wõid põletatakse tõrwaga, soolaga ja weewliga ja pekstakse piitsaga. Selle peale ilmub puugi perenaene ja haab oma teenija waimu eest paluma.

Et korra Soomlastest kõne tulnud, siis saagu tähendatud, et nende para tegetus meie

puugi tegetwusega üsna ühte läheb, olgu siis, et nende para peale piima ja wdi weel muudki toidufraami koju kannab. Siiski ei ole niisugune puugi laiendatud töö wäli meiegi puugile hoopis wõeras. Me kuuleme, et puuk meilgi olut, küünlaid, sia liha, kapsaid j. n. e. muretsseb. Ometi juhtub seda enam aruorral, wdi piab seda koguni tulinäna tööks arwama. Selget otsust teha on siin wäha raste.

Para walmistamine on wäha teisiti kui meie puugi walmistamine, siiski sünnib see ometi sellesama põhjusmõtte järele. Ja meilgi tehakse puuki nii mitmet kümnet moodi. Para tegemisest räägib Bengtswist seda wiisi*): Pea tehakse lapse mütsist, mis hulga kirjute hõlpudega täidetakse; mütsi sisse pannakse õnnistatud armulaua leib, mis wana naene armulaualt suhu wõtnud. See leib annab elukale elu. Rõõht tehakse naeste peakatetest, mis taktudega täidetakse. Nende külge pannakse kolm lebrewart ja wiiaakse siis elukas ühel pühapäewa homikul wara kiriku trepi ette. Kui seda seal tükk aega peetud, wiiaakse seda üheksa torda ümber kiriku ja üteldakse nii tihti kui wõimalik: „Sünni para!“ Selle peale hakkab ta elama ja kolme jala peal hüppama. Parale üteldakse selle peale:

„Kanna wõida, kanna piima,
Too wõida mäe eite,
Piima pagana pereit!“

*) De superstitione veterum Fennorum.

Muidu sai paragi alles selle järele hinge sisse, kui pahema käe sõrme lõigati ja sealt eluka peale werd lasti. Nagu meilgi, müüdi Soomes niisugusel korral hing wanalepaganale.

Wähä imelikult kuulub see, et puukisid mõne korra Tallinnas, Tartus ja Riias müüdi. Ja mis weel imelikum: niisuguste puukide eest ei nõudud sugugi kallist hinda, waid anti mõne rubla eest juba ära. Müüjast ei üelda sugugi, et ta wanapagan olnud, waid tawaline kaupmees. Küll ei müünud kaupmees puuki puugi näol, waid enamisti wana luua, wiha ehk süte näol, aga niisugusid aineid ostjale kaasa andes seletas nende müüja ostjale ikka nende suurt tähendust ära. Ostja wisatas tihti uskmata Toomana luua kontsu ehk muu ostetud asja kodu teel kus seda ja teist ja sõnus kaupmehe üle, kes teda petnud, aga hiljem pidi ometigi juhtumise korral aru kätte saama, et ta puuki ära wisates iseennast petnud.

Niisugust walmis tehtud puugi ostmist ilma wereta wõiks ehk seda wiisi seletada, et müüja puugi eest tegemise ajal wanalepaganale juba nõudud hinna wälja maksnud. Kas sellepärast, et puugi omanikul wara küllalt koos ehk et wanapagan warsti puugi omaniku hinge nõudmas, katsub omanik puugist lahti saada ja müüb ta sellepärast ära, lootes, et wanapagan seda wiisi oma wõimuse puugi endise omaniku üle kaotab. Et lugu seaduslikul näol sünniks, ei kingi puugi omanik tawalisesti puuki, waid nõuab ta eest vähä

hinda. Niisugune müümine on jeda aru saada-
 wam, kui müüdaw elukas puuk ei olnudki, waid
 tulihänd, kes ju lühikese ajaga oma peremehe rik-
 kats küll wõis teha. Ruda lugu pärast müü-
 jaga puugi omanikuga läks, kas ta wanapagana
 küüsi lahti pääsis wõi ei, selle kohta ei anna
 wanad jutud mingisugust seletust. Niisama wähe
 annawad wanad jutud otsust selle kohta, missugu-
 sesse olekusse wanapagan puugi uue omaniku wasta
 astus, kas tuli hiljem selle hinge enesele pärima
 wõi ei. Kui wanapagan ka tuli, pidi ta küll
 wist pika ninaga oma teed minema, sest puugi
 uus omanik ei olnud temaga ju mingisugust kont-
 rahti teinud ega pruukinud seega oma hinge wana-
 kolli kätte anda. Rihutasiwad ju need nupumehed,
 kes wanalepaganale kauba tegemise ajal oma were
 asemel wõderast werd ehk midagi muud ainet an-
 nud, wanapagana hõlpsasti minema, kui see hinge
 tuli pärima, — kui palju hõlpsam ei olnud sar-
 nane minema tihutamise weel neil, kes kauba te-
 gemisest midagi ei teadnud. Seega wõime julgesti
 oletada, et see, kes kellegi käest walmis tehtud
 puugi ostis, wanapagana küüsi alati ära pääsis.
 Müümisega arwas rahwas aga ka puugi (õigem
 tulihänna) esimese omaniku wanapagana küüsi
 lahti pääswat.

Enne juba on tähendatud, et puuk tihti kassi
 näol ilmus. Kass ei ole mitte ainuke, selle kaju
 puuk kannab. Weel enam näitab ta ennast musta
 tuke näol. Kui niisugust kulle wihasatakse, haab

ta warsti kurja tegema. Niisugusel korral astutakse iseäraliku paltwega ja wabandusega puugiette. Näituseks:

„Ei teadnud küla sinu kodu,
Ei peremees sinu pesa,
Ei mamsel sinu maja!“

J. Tamm Sträkowast.

Teise sarnase musta kuke waigastamise leiame Wiedemanni raamatust. Seal palub pere ämmaeit puuki:

„Tiide liide, tule maha,
Ega neitsi nime tea,
Preili sinu pära haru!“

Wiha, luua ja süte näol ilmumist müümise ajal on juba nimetatud. Saagu siia juurde weel lisatud, et puuk mõne korra ka nagu madu ennast näitab, kui piima joob ehk piima wälja oksendab.

Kas puugid rääkida wõisidwad wõi ei, selle kohta ei julge ma kindlat otsust anda. Tõsi on, sagedasti kuuleme seda, et puugid rääkinud, aga niisugusel korral lähewad tulihänd ja puuk rahwa kujutustes nii ühte, et ütlemata raske wahet teha, kumb algupäralisem, kas tulihänd wõi puuk. Et tulihännad rääkida wõidwad, seda teame. Kui me aga kindla wahet tulihänna ja puugi wahetele teeme, jäeb puugi kohta asi kahtlaseks. Wõimata aga ei ole, et puugidki räägikwad.

X.

T o n t.

Nii palju kui meie rahvas ta tondist teab rääkida, nii väga puudub talle ometi arusaamine tondist. Isegi meie kirjanduse kohta, kes wana usu kohta midagi kirjutanud, ei wõi tihti palju paremat tunnistust anda. Blumberg teeb Kalewipoja seletuses tondi maja waimuks, kes oma peremehele warandust kätte kannab. Seda waimu lasseb ta peale selle weel wedaja, warandaja, krati, puugi, pisuhänna ja tulihänna nime kanda. Niisama wähe näeb J. Jung wahet tondi, tulihänna ja pisuhänna wahel: neist kõigist kõneleb ta korraga.

Selgem arusaamine puutub meil ometi J. Holzmaeheri tööst silma. Holzmaeheri järele on tont waim, kes mitmel kujul ilmub ja ennast nimelt ristteedel ja kirikuaedadel näitab. Wiedemann ütleb tondi kohta, et tondi nimi üleüldse kurjewaimusid tähendada, ilma et tont iseäralikku olemist tähendaks. Lugu on praegu küll niisugune, et tondi nimega tawalisesti kurje waimusid üleüldse nimetatakse, aga peale selle on päris tondil weel oma iseäraline tähendus. Tulihända, kratti wõi puuki tondiks teha on niisama hea kui ütelda, et kindral on kroonumees. Me teame aga, et mitmesugusid kroonumehi on olemas, seega ei wõi ma sugugi selget aru kätte saada, misugusest kroonumehest räägitakse, kui üleüldiselt üteldakse „kroonu-

mees". Siiski pian ma tunnistama, et see wõrd-
 lus lõtkab: ütleme parem: tulihännaks tonti ni-
 metada on umbes seesama kui lõwi kassiks hüüda,
 kus juures ma ometi mitte nende sõnadega ei
 tahta seda tähendada, nagu oleks tulihänd tondist
 niipalju suurem kui lõwi kassist. Lõwi on kas-
 side tõugu, aga ise on siiski veel kass olemas.
 Nii olgu minugi poolest tulihänd tondi tõugu,
 langegu tontide, see on kurjade waimude kilda,
 aga peale selle on iseäraline tont veel olemas.
 Tulihända wõrreldagu minu pärast kassiga; see
 teeb kahju, aga toob ka kasu, nii et teda kasu
 pärast majaloomaks peetakse; lõwi kasust ei tohi
 me midagi rääkida; lõwi külwab enese ümber
 hirmu ja kartust, paneb kõik, kes teda näewad,
 wärisema, otsegu tontki oma ilmumisel inimesed
 enamisti wärisema paneb.

Üsna ilusasti on Saal oma raamatus „Üle-
 üldine isamaa ajalugu“ wahet teinud tulihänna
 ja tondi wahel, näidates, et tondid palju pahemad
 ja kardetawamad waimud on ja kurja nõuuga
 inimeste seas hulgutwad. Seda Saali seletust
 pian ma digeks kiitma, ehk küll Saal tondile
 muidu koguni wähi ruumi on pühendanud. Iga-
 pidi selgub, kui rahwa usku wähägi uurime, et
 tulihända tondist täiesti ära tuleb lahutada, ehk
 muidu oleks kõik meie seletus liig üleüldine ega
 täidaks sugugi oma ülesannet.

Sell põhjusel ei arwa ma tarwilikuks tondist
 siin pikemalt rääkida, ehk tonti küll wäga huwita-

waks uurimise aineks tuleb pidada. Ma jätan tondi nende mõne tähendusega kõrvale, sest ma ei taha ju tondist rääkida, waid tulihännast; muist ainult nii kaugele, kui need tulihänna küsimusesse puutuvad.

XI.

Lendwa, lendawa, lindwa, lendaja.

Tulihända hüütakse wäga tihti ka Lendwaks. Holzmayer ei tee mingisugust wahet tulihänna ja lendwa wahel, Wiedemann arwab lendwast rääkides ka, et lendwa seesama on, mis kratt. Wististi nii kaua, kui õiget wahet ei katsuta teha krati ja lendwa wahele. Ja seda wahet ei ole tänini tehtud.

Kas on aga tõesti wahet olemas? Lendwa lugusid tähele pannes leiame lendwa tegevuses ühe toimetamise, mis tulihänna tegevuses iialgi pole leida. Lendwa walmistaja saadab lendwa wälja kellelegile kahju tegema. Lendwa läheb ja täidab oma tegija soowi. Sialgi pole ma seda kuulnud, et niisugune lendwa, kes wälja saadetud kurja tegema, ühtlasi ka oma peremehele oleks head teinud.

Päris lendwa ei näita minu meelest sugugi waim olewat, nagu puuk ehk tulihänd, waid palju enam ilma eluta kuuli sarnane asi. Joosep Tamm teab lendwa kohta kõneleda: „Lendwa olla liha moodi lood, kellel üks ots peenike ja ees joosta,

teine ots jäme ja taga pool olla." Nõiduse wäel paneb lendwa tegija niisugused kuulid lendama. Lendwaid tehakse kas puu okstest ehk mõnest muust aineft.

Tawalifesti wõetakse lendwaks pihlaka okse. S. Põderi teadmise järele on lendwa kolmetahalistest okstega pihlaka okstest tehtud nool. Lendwa lendama panemiseks tuleb järgmisi sõnu lugeda:

Siiit tulgu, sinna mingu,
Wääst tulgu wältas käälan.
Sakki wõtki, kalli, wõlli!

Nende sõnade lugemise järele kaob lendwa piost, jookseb määratud sihi pihta ja surmab selle, kelle pihta ta saadetud.

R. Ruusiku kuulmise järele walmistatud lendwa ka järgmist wiisi: wõetud üheksast piotäiest üheksast feltsi nõia rohutu, lijatud sõnaldatud soola sekka, siotud nartsu topsikese sisse, sajatatud wande sõnu sinna peale, keritud natuke willast suka lõnga sinna ümber ja saadetud lendwa siis tuulega minema. Lendwa tegija ise aga lausunud:

„Tuulispaška laena tiitwa,
Tuule ämma hõlmakesta
Kiirustage kerakesta.
Tuule kiirul tuiskamaie,
Suretawa (?) sõudemaie,
Langetawa (?) lendamaie.

Kohe lennanud lendwa oma teed ja surmanud sedamaid selle, kellele teda saadetud.

Lendwa saadetakse kas inimeste ehk loomade nuhtluseks. Inimestele toob lendwa kas rabanduse ehk surma. Utilised surmad arwatakse enamisti ikka lendwa tööks. M. Siipfen teab jutustada, et korra tuulekeerutus wäljal ühe naese juurde tulnud. Tuule keerutusest lennanud üks süsi naesele wasta rindu. Silmapilk langenud naene maha ja olnud surnud. Rõik lendwa töö.

Seda wiisi wõis nõid hõlpsasti oma waenlastest lahti saada, kui neile lendwa kaela saatis. Lendwa eest ei osanud keegi ennast warjata, kes lendwa tulemist ei teadnud ja lendwa ise tuli nii kiiresti, et selle eest ära ei saanud põgeneda.

Loomadele toob lendwa niisama kas haiguse ehk surma, suuremalt jaolt ometi surma. Lendwa löödud elajatel on tihti nahk seljast ära wõetud ja naha alt liha seest siis lendwa leitud, kes neile surma toonud.

Lendwal ei jookse mingisugust tulehaga järele, ainult tuule keerutuse sünnitab mõne korra lendwa. Rõige selle järele, mis ülemal kuulnud, wõime lendwat tulihännast ja puugist täiesti ära lahutada ja lendwale määratud tegevuse kätte määrata, kui ka rahwa jutud mõne korra lendwa tegevust tulihänna ja puugi tegevusega segagu. Tulihännal enesel on ju nimesid küll; mis tarwis siis weel teistelt nimesid laenata ja nendega tulihända ehtida.

Lendwa jäeb siis nii ütelda nõia

nooliks, mis nõid oma ohvrile saadab
kahju tegema.

Misjugal wael nõid ehk tark lendwa ülepea
walmistas, see ei kuulu enam sellesse kirjutusesse.
Niisama wäha kuulub siia pikem seletus lendwa
kohta. Lendwast rääkides oli nende ridade siht
ainult see, kätte näidata, et lendwat tulihännast
ja puugist täiesti tuleb ära lahutada ja seks mõ-
juwad juba wist need lühikesed tähendused. Et
lendwa tulihännaga õiguse pärast kogu ei puudu,
ei ole ma lendwa loomu pikemalt uurimiseks wõt-
nud, waid ainult seda tähele pannud, mis mulle
mööda minnes paberite hulgast filma puutus.
Üsna huvitatud oleks lendwa loomuga paremini tut-
tawaks saada, aga see piaks teises kohas sündima.
Ehk hääratavad need riad lugijaid rahwa elu tähele-
panemise edespäidise uurimise jaoks paberisse panema.

XII.

Wedaja, warakandja, õnnetooja.

Tulihänna lugusid tähele pannes puutub meile
see wõerastaw nähtus filma, et mõne korra ini-
mesedki tulihännaks käiwad. Nagu teada, on tuli-
händ waim, keda wanapagana käest were hinnaga
õstetakse. Misjugalste waimude kõrwal kuuleme
aga ka inimestest, kes umbes sedasama tööd toime-
tawad, mis tulihännad. Me wõiksime arwata, et
niisugused inimesed ehk wanapaganaga iseäraliku

kauba teinud ja wanapagana käest saadud wäega ehk tulihännaks lähewad, ilma et wanad jutud meile niisugusest kaubategemisest pikemat seletust annaksiwad. Aga ühtlasi kuuleme, et mõned, kes niisugust kellegi inimese tulihännaks minemist pealt näewad, niisama järele teewad, nagu näinud ees tehtawat ja selle peale koge ilma mingisuguseta lepinguta tulihännaks lähewad.

Tawalisesti tarwitawad niisugused uued tulihännad oma ettewõtmiseks mingisugust asja, mis neid nagu lendamise masin sinna wiib, kuhu nad tahawad minna. Korra on niisugusele inimesele lina lõuget tiiwadeks wõi lendamise abiliseks, kus juures inimene lõugeti otja kaksiti istub, korra jälle sia künä, korra taari astja, selle külge sõitja ennast nõõridega kinni siob, korra jälle mõni muu riist. Niisuguseks lendamiseks lõugeti seljas ehk taari astjas ehk sia künas nähikse ometi lausumist tarwis olewat, kui ka iga kord sarnast sõnade tarwitamist selgesti ei nimetada. Mõne korra polnud muud tarwis ütelda, kui: „Läki kuradi nimel!“ ja juba oli inimene lendamas. Korra katsus sulane, kes kuulnud, kudas peremees kuradi nimel lendama läinud, sedasama Jumala nimel teha, kufus aga selle ütlemise järele koge maha. Teine sulane, kes peremehe järele wõderast aidast wilja tooma läinud, ei kuulnud tagasiminekul õieti peremehe sõnu ja ei pääsnud sellepärast enam wälja aidast.

Niisugusel inimese lendamisel nähikse tagasiwaatamine keelatud olewat, kõige wähemalt siis,

kui kats korraga lendasivad. Tagasiwaatamisel langes see, kelle poole waadati, lennust maha.

Mõne korra tarwitati sõnade asemel, nagu näha, ka muid abinduusid. Ühes kohas käiakse nurgas iseäralikku kiwi nuusutamas, teises kohas jälle ahju peal kolme riista sisse waatamas ja alles selle järele pääseb inimene lendama. Wirraliseks käijad künnawad enne koguni rehe pöranda üles ja külwawad odrad maha, mis ütlemata ruttu walmiwad. Walminud odradest tehakse tangu, tangudest keedetakse pudru ja süüakse. Selle peale süüdatakse pierud põlema, pistetakse lina roobits wöö wähele ja — sõit algab.

Rõik niisugused kumflikud sõidud wõetakse ikka õõsel ette.

Niisugune siht on niisugustel õõsesistel lendamistel? Mitte nalja pärast ega ajawiiteks ei wõeta niisugusid sõituseid tuule teel ette, ehk olgu siis ainult nende poolt, kes teisi näewad ees lendawat ja proowi katsuwad teha, kas lendamine nendegi käes õnnistab. Ei, rikkust lähewad nad tooma, warandusi koju wedama. Suuremalt jaolt nõuawad nad wilja, aga muudugi mõista ei põlga nad rahagi ära, kui aga rahakasti kallale pääsewad ehk warakambrisse jõuawad. Niisugusid õõsiseid rahandudjaid wõi warawedajaid ei pia luff ega takista sein ega keela müür: laest lendawad nad läbi ja ukseid awawad endid nende ees lendamise teel, kuna nad muul ajal tawalistest inimestest kudagi wiisi lahku ei lähe. Wäikese waewaga

wõtawad nad sarnasel lendamisel suure koorma ligimese aidast wõderast warandust kaasa ja wiitwad koju. Lühedalt: nad teewad nagu tulihännad, kuid selle wahega, et tulihänd peremehe sulane on ja peremehele warandust weab, nemad aga ise peremehed on ja ise oma kasuks warandust korjawad. Tulihännast lahutab neid weel muidu tuline saba wõi tuline juga, mis krattidest lennates järele jääb. Sarnastel waranduse toojatel inimestel puudub aga säärane tule juga. Tulihännaga ühendab neid ainult waranduse wedamine, tulihännast lahutab neid aga nende inimlik loomus. Aru korral wõtab mõni süsi kaasa, kellest siis sädemed wälja käitwad.

Tänini ei ole ma kusahilgi wahet tegemist leidnud wanapagana abil elusse häratatud tulihänna ja inimese tulihänna wahel. Ja ometi on nende loomu wahel otsata wahet, sest esimene on nii ütelda kurati waim, teine aga Jumala loodud inimene. Rõige selle järele ja peale selle ennast ülemal tähendatud ütluste peale põhjendades piame siis hädasti wahet tegema waimu ja inimese wahel. Waranduse wedajad inimesed piame tingimata tulihänna wõi krati auust ilma jätma, sest et nad milgi kombel tulihännad ei ole. Aga mis nime anname neile siis? Siin on hea nõuu kallis, sest et me nende jaoks kusahil määratud nime ei leia.

Tulihända nimetataks sagedasti muude nimede kõrwal ka wedajaks, waranduse kandjaks, õnnetoojaks. Minu meelet nähtise kõik need wäga hästi sündiwat inimese kohta, kes lendamisel käib

warandust otsimas. Niisugune inimene on ju just wõdera waranduse wedaja, waranduse kandja, õnnetooja, s. o. kes enesele käib õnne toomas. Ma mõtlen, et wedaja edespidi alati niisugust ime-likku tulihända wõiks tähendada ja kui talle weel teisi nimesid tahetakse anda, siis olgu need warakandja ja õnnetooja. Seda arwamist ja ettepanekut ei wõi ma Paabeli segaduse walitsemise pärast tulihänna suguseltsis nimele andmisel põhjendada, aga ma loodan, et me wist eksiteele ei sattu, kui me inimlikule tulihännale wedaja jäedawaks nimetame. See nimi tähendaks täiesti sarnase inimese loomu ja ei annaks inimesele enesele suuremat tegetwuse walda kui see on, kuhu ta wõim ulatab.

Seega tähendagu wedaja alati inimest, tulihänd aga waimu.

Õpetuseks pian weel nimetama, et üks wana jutt mitme teisendiga leitakse, kelles räägitakse, et inimene pikali heitnud, mis peale hing sitika, kärbsse, parmu wõi muu sarnase lendawa eluka näol wedajaks läinud. Siin sai hing ihust hoopis lahutatud. Pööras keegi inimese sell ajal, kui hing wälja läinud, teistiti ehk pani midagi suu peale ette, nii et lendaw loomuke suhu tagasi ei pääsnud, siis jäi niisugune inimene kas mitmeks päewaks ilma eluta; ta härlas wast siis ülesse, kui suu jälle wallale seisis.

Õnimesed wedajad olitwad siis tawalised inimesed, need teised wedajad ainult inimeste hinged,

kes warandust tooma minnes ajuti kehast lahustiwad. Ehk wõiksime sarnasid warandust toojaid hingesid warakandjateks nimetada. Wahe tegemiseks tarwitaksime niisugust nime hädasti. Ma kardan aga, et ta oma omaniku tegevust selgesti küllalt kätte ei tähendada. Siiski mõtlen ma: parem kui ka wähem kohane nimi kui ei mingisugust nime ehk kümnekond nime, mis ometigi palju muud olemisi tähendawad. Minu arwamise järele ei ole siin muud kui et wedaja on tuulispasaga ära wahetatud. Tuulispasaks käimisel sünnib alati seda wiisi, nagu see jutt räägib.

Wiimaks jaagu weel üks iseäralik wedaja nimetatud, kes enne räägitud wedajaga ainult oma tegevuse poolest sugulane. Niisugusest wedajast räägitwad Saarlased. Teda kutsutakse tuluwedajaks ehk tulutoojaks.

Tuluwedaja jaatakse seda wiisi:

Kui wili hakab walmima ja keegi teise põllu peale läheb, sealt walmist wilja wõtab ja walmis wiljapeadest kaju teeb, siis saab sest tuluwedaja, tulutooja. Kaju on looma kaju. Nimelt katsutakse seda kassinaoliselt teha, kuid selle wahega, et kujule nelja jala asemel ainult kolm jalg antakse. Oma wiljapeadest ei tohi tuluwedajat teha, sest siis ei oleks tuluwedajast midagi kasu. Tuluwedaja jaoks piab aineid alati wõderalt wäljalt wõdetama, pealegi enne seda kui wõderas peremees oma wäljale lükkama jõudnud.

Niisugune wiljapeadest tehtud kassinäoline tuluwelaja pannakse aia teiwa otsa. Tuluwedajat aia teiwa otsa pannes piab selle tegija ise hüüdma.

„Taevast tulgu, putku mingu!“

Kohe selle peale hakab tulutooja oma peremehele wõderastst paikadest wilja kofku wedama, nii et peremees dieti rikkaks saab.

Need, kelle wäljalt tulutooja käis wilja wedamas, wõisivad tulutooja tegetwust ometi sedit wiisi talistada, et nad tulutooja üles otsisivad ja ära lõhkusivad. Seega jäi wilja wähenemine järele.

XIII.

Tuulispast.

Mööda minnes piame mõne ria ka tuulispasale ehk tuulispedale kinkima, keda tihti tulihänna wennaks ehk poolekswennaks hüütakse. Balju parema õigusega wõime tuulispaska wedaja wennaks nimetada, sest wedaja ja tuulispasa wahel leiame tõesti suure suguluse. Mõlemad on inimesed, mõlemad käiwad ülekohtusel wiisil wõderastwara enesele wedamas, kus juures nad endid enam ehk vähem moondawad. Wahe mõlemate wahel leiame ses, et wedaja õõsel warandust lähed tooma, tuulispast aga päetwa saagile sammub.

Tähendasin juba, et tuulispast alati inimene on. Tuulekeeru sees, tawalisele filmale nägemata, rändab inimene, digem inimese hing. Kes tuulis-

pasaks tahab minna, heidab kusagile warjulisesse paika seliti maha ja warsti lähed hing porikärse, mesilase eht muu pisukese lendawa loomakese näol tuulispasaks. Reha jääb seni wagufasti poigale, otsekui magaks inimene. Kui tuulispasa teetond ära käidud, tuleb mesilane wõi kärbes tagasi, pueb suhu ja selle peale saab inimene jälle elawaks. Liig tihti juhtub aga, et keegi hingeta teha leiab ja, asja lugu ära mõistes, tuulispasaks käijale wingerpusi mängib. Kes keerab hingeta inimese suu alaspidi, nii et mesilane wõi kärbes enam suhu ei pääse, kes käänab hingeta inimese pea jälle sinna, kus tänini jalad seisivad. Mõlemad tembud saadawad seda korda, et hingetu inimene enam üles ei härka. Mõni kawat ei ole waelele suud otsijale hingele enne appi läinud kui teha juba haisema hakanud. Niisugune pikk hinge piinamine wõi õigem wägiwaldne lahutamine mõjub tuulispasaks käijasle nii mõnufasti, et see enam iialgi tuulispasaks ei lähe. Mõne korra, kui hing tehasse tagasi ei pääse, keerutab kange tuulekeeru ühte lugu selle inimese ümber, kes hingeta inimest teisiti pööranud. Alles siis waitib tuulekeeru, kui hingeta inimene endisesse olekusse tagasi pääsnud.

Et inimene tõesti tuulekeerutuses tõnnib, seda wõib ka näha. Seks piab kummargile lastma ja läbi jalgade taha poole waatama. Siis nähaakse, kes tuulispasaks on. Aga niisugune waatamine on kardetaw mäng. Tuulispasaks käija ei jalli

seba, et keegi teda ära tunneb. Ta hakab kobe waatajale kurja tegema. Korra hakkas üks noormees tuulispaska waatama. Sedamaid tuli tuulekeerutusest must mees nooremehe kallale ja weeretab teda nagu heinatuuti mööda kiwa ja kändusid edasi, kuni noormees wiimaks hingetult maha langes. Mõnda aega pödes noormees seda weeretamist. — Korra nägi keegi jälle tuulispasa paljalt magawat. Mees hakkas selle üle waljusti naerma. Naerust härkas tuulispast ja hakkas mehele liiwa wasta filmi peksuma. Mees katsus, et plagama sai.

Wiedemann tõendab, et tuulispast wana naese hing olla. See ei ole täiesti õige. Küll käib wana naese hing tihti tuulispasaks, aga niisama sagedasti ka mehe hing. Ma tunnen hulga lugusid, mis näitawad, et tuulispasaks käija just mees olnud. Seega ei wõi tuulispasta üksi wana nabe naeste süüts ajada; ei, tuulispasaks käimisest wõtawad mehed niisama osa nagu naesed.

Mispärast käiakse aga tuulispasaks? Selle sama põhjuse pärast, selle pärast wedajaks käiakse. Tuulispast tahab enesele warandust tuua. Hoonest ei saa tuulispast wedaja wiisi warandust kätte; selle asemel wõtab ta wäljast, kus koid lahti seisab. Pea pühib ta praegu maha külwatud seemne kofku, pea kargab ta rehe alla tuulatud wiljast matti wõtma, pea kogub ta wäljalt enesele wiljakuhilaid, pea wõtab ta enesele aiast pleekima pandud riideid. Üks, kaks, kolm keerutab ta kaasa wõetawa waranduse tuulekeeruga kofku ja läheb sellega oma

teed. Korra leidis mees wanamoori hingeta leha lepikest. Mees sai kohe aru, et wanamoor tuulispasaks läinud. Tahtis näha, mis wanamoor kaasa toob. Jäi waltwama. Tüki aja pärast tuli tuulispasak ja wakis wanamoori leha juures. Sedamaid kufusiwad kaks kotti wilja patsti! wanamoori kõrwa maha. — Jälle korra näinud sulane, et naaber olut teinud õues. Sulasel himu õlletõrt enesele saada. Sulane kohe tuulispasaks. Tõdi õlletõrre naabri õuest ära ja tahtis koju wiia. Rõõla tänaw oli aga wäga kitsas. Õlletõrs jäi aidade wahale kinni. Sulane ei saanud teda enam edasi ega tagasi. Õlle tegija peremees nägi tuulispasa tempu. Läks tänawasse järele, tõi õlletõrre tagasi.

Seda arwatakse üleüldiselt, et pahad inimesed tuulispasana enestele käiwad teiste warandust nõudmas. Kui wanad inimesed tuulekeerutust kufagil näewad, olgu heinamaal heina ajal ehk põllu peal külwi ehk lõikuse ajal, ehk mill ja kus tahes, siis jooksewad kõi, kes wäähägi jõuawad, ja lõhuwad wikatiga, sirbiga, kirtwega ja nugadega, ehk mis aga kätte juhtub, hullul wiisil tuule pöörde sisse. Mõned ütlewad koguni, et siis inimene nähtawale tuleb, kui tuulispaska nuuga wisatakse, niisama ka pastla nõelaga. Dawalifesti aga kaob tuulispasak niisuguse haawamise peale ja haaw jäeb inimese külge, kes tuulispasaks läinud. Haawast tuntakse siis tuulispasaks käija inimene ära. Rahtwas tunneb mõnda meest, kes haawu täis ja ütleb neid

haatvu tuulispasaks käimisest saanud oletwat. Sar-
nasid inimesi kutsutakse siis Tuulispasa Jaaniks,
Zuhaniks, Hansuks, ehk kudas nende nimi juh-
tub olema.

Korra külwas mees seemet. Tuulispast tuli,
wiis seemne ära. Teisel päewal külwab mees
uuesti. Jälle tuulispast platsis. Mees wõttis
nuu, wiskas tuulispaska. Läks selle peale külasse
waatama, kes haawatud. Leidiski ühe wanamoori.
Wanamoor suri mõne päewa pärast oma haawa kätte.
— Kui aga tuulispast aru saab, et teda tahe-
takse haawata, ostab ta ennast selle eest hoida.
Korra ootas mees, kirwes piis, tuulispasa ligi-
male tulemist. Üsna mehe juurde jõudes paistis
mees tuulispaska kirwega. Wali kolks oli kuulda.
Mees rõõmus, et tuulispast surma haawa saanud.
Aga ei tuulispasal wiga midagi. Tuulispast oli mehe
kirwe raudkiwisse wisanud. Kirwe film eest täiesti
ära, mees kirwest ilma.

Wiedemann ütleb tuulispasa kohta weel, et
teda nähes piab kas sülitama ehk ütlemä: „Tuulis-
past, tuhakott! Wõta nii palju kui Jumal annab,
s—a suhu, p—a parda!“ Neid sõnu kuuldes nähikse
tuulispast waranduse arawiimise pooleli jätwat.

Tutud tulihännast, pungist ja wedajast.

1.

Tulihänna tegija.

D. Roosipuu Waiwarast.

Korra elas ühes mõisas waene wahiimees. Mees sai wäga wäha palka oma töö eest. Mõne korra oli lugu koguni nii, et palga eest enesele leibagi ei saanud. Pidas küll nõuu, kuidas elu parandada, aga mingi asi ei tahtnud aidata.

Korra sai ta kellegi käest kuulda, et tulihänd õdihugu asju kätte tanda ja inimesi rikkaks teha. Mehel nõuu walmis tulihända tegema hakata. Aga ei tea, kuidas teha. Wiimaks sai kuulda, et tulihända mitmest asjast ja mitmet moodi tehakse.

Mees läks metsa, kaewas hulga kadaka juurikaid ülesse, sidus kimpu, tõi koju. Hakas tööle.

Pea oligi tulihänd walmis. Veel oli tarwis jüda sisse panna.

„Kellest saan ma aga jüdame?“ küsis mees. Läks targa käest nõuu küsima.

Tark ütles weewli kiwi seks kõige parema olewat.

Mees läks mere äärde, otsis enesele sealt õige ilusa weewli kiwi. Pigistas nõelaga pahema käärimetisõorme sisse augu, pigistas kolm tilka werd wälja, wõidis tilladega weewli kiwi ära ja pani siis tulihännale südameks rindu.

Päari filmapilgu pärast hakaski tulihänd juba elama. Tuli kõhe peremehe juurde ja küsis: „Kuhu ma kõige esmalt lähen?“

Mees wasta: „Mine, too mulle mõisaherra toidukambrist hea selja täis tublit söögikraami, et süüa saaksime!“

Silmapilk oli tulihänd kadunud. Juba mõne minuti pärast tuli teine aga hea söögikraamiga tagasi.

Nüüd oli wahimehel toitu mõneks päewaks küll. Mees saatis tulihänna muud warandust kokku wedama. Mõisaherra rahagi ei jäenud puutumata. Tulihänd tõi mehele igalt poolt, kust aga kätte sai.

Kui mehel raha õige küll oli, läks mees sealt ära, ostis enesele mõisa ja elas wäga uhkesti. Aga tulihända ei kaotanud mees ära. Kui midagi tegemist ei olnud, magas tulihänd mõne korra mitu aastat. Kui aga peremehel wara tarwis oli, läks tulihänd jälle tooma.

Pärast mehe surma jäenud tulihänd mehe sugulasele pärida. Kas tulihänd jellele ka nii palju wara kokku wedas, seda ei ole ma kuulda saanud.

2.

Tulihänna tegija üpardus.

R. Kuusik Umblast.

Korra läinud waene wabadit targa juurde ja palunud: „Õpeta mind, kuidas ma rikkaks wõiksin saada!”

Tart õpetanud ja üelnud: „Tee enesele tuli-händ. Küll see sulle warandust toob. Saad warsti rikkaks! Kolm neljapäewa õhtut piad teda aga ristteel tegemas käima. Rahel õhtul tee ta walmis ja kolmandal muretse hing sisse!”

Mees otsinud koju minnes küt kolud, kalud koku, mis tulihänna tegemiseks tartwis. Läänud koha neljapäewa õhtul ristteele tulihända tegema.

Räänud kaks neljapäewa õhtut tegemas. Saanudki teise walmis. Kolmandamal õhtul läinud hinge sisse panema.

Parajasti, kui mees hakanud hinge tulihännasse panema, tõusnud hirmus kange torm ja tuul ja ristunud tulihänna mehe käest puruks.

Mees saanud suure hirmuga koju jooksmas,

Kohta, kus mees tulihända teinud, hüütakse praegu weel „Krati kohaks”. Mari Kuusiku juust.

3.

Tondi tegemine.

J. Landsmann Kadrinaast.

Mugumäe Samuel olnud kehwa mees. Mõtel-
nud, kudas enesele wõiks warandust koguda. Selle
tarwis hakanud tondi tegema. Peaks pannud lõnga
kera, kätteks kaelloogud, soolteks lõnga wihi, rist-
luudeks wantri ristpuud, tagapooletks kaks poolikut
waagnat, filmadeks musta kassi filmad.

Rui tont nõnda walmis saanud, läinud Samuel
Tõikwere arusse risttee peale tondile hinge sisse
hüüdma. Esimese neljapäewa õhtul annud oma
nimetisõrmeft tondile kolm tilka werd ja hüüdnud
ise: „Tule tonti, jdua tonti üle üheksa kiriku!“

Selle peale hakanud tont natukesse liigutama.
Samuel toppinud teise teiseks neljapäewa õhtuks
kadaka pöödsasse.

Teisel neljapäewa õhtul wõtnud Samuel tondi
pöödsast wälja, annud jälle nimetisõrmeft kolm
tilka werd ja hüüdnud ise: „Tule tonti, jdua tonti
üle üheksa kiriku!“

Tont hakanud koke ümber Samueli jooksmas
ja koleda ääleaga kisendama. Samuel aga wõtnud
tondi kraest kinni ja toppinud ta tulewaks nelja-
päewa õhtuks jälle kadaka pöödsasse.

Kolmandamal neljapäewa õhtul tõmmanud
Samuel tondi pöödsast wälja. Waetwalt saanud
tondile tilga werd anda, kui tont maast ülesse

karanud, Samueli ümber jooksuma hakanud ja Samueli nõjale püsti hüpanud.

Samuel ehmatanud selle üle ära ja pannud plehku. Kaks tilka werd jäenud andmata ja hüüdmine hüüdmata. Samuel saanud wersta maad küla poole jooksta, kui wanapagan ta Sia mäel kätte saanud. Kurat annud Samuelile tulise kere-täie ja sõnunud ise: „Miks sa tööd algasid, kui sa ei lõpeta!“

Seda wiisi jäenud tont poole hingega ega saanud teisest asja midagi. Warsti tulnud hundid ja kiskunud tondi nirtsu närtsu lõhki. Raua aega rippunud tondi jätised weel lepa otsas.

4.

Karjane ja herra tulihännale hinge sisse panemas.

J. Neublau Jootmalt.

Üks mõisa proua tapelnud alati karjatsega, miks karjane lehma hästi ei sööda, et rohkem piima ja wõid saaks. Karjane olnud üsna kimpus. Si teadnud, kudas lehma rohkem lüpsma panna. Wiimaks tulnud hea nõuu meelde. Hakanud tulihända tegema, et tulihänd aitaks.

Kui tulihänd walmis saanud, läinud karjane kolmel neljapäewa õhtul risttee peal hinge sisse panemas. Esimesel neljapäewa õhtul läinud risttee peale ja oodanud. Üks must kogu nagu heina-

saad seisnud eemal ja hüüdnud: „Tule tulewa neljapäewa õhtu! Täna mull pole aega!”

Teisel neljapäewa õhtul läinud karjane jälle. Must kogu seisnud juba ligimal. Hüüdnud jälle: „Tule tulewa neljapäewa õhtu! Täna mull pole aega!”

Kolmas neljapäewa õhtu jõudnud kätte. Herra saanud tulihänna tegemisest haisu ninasse. Herra sõitnud hobuse, wantriga karjatse juurde ja ütelnud: „Tule, istu wantrisse ja too oma tulihänd ka!”

Karjane ei wõinud parata, pidanud kõige oma tulihännaga wantrisse istuma. Ristteele jõudes ütelnud herra: „Jäe sa hobusega siia, mina lähen tulihännaga ristteele!”

Karjatsel olnud tulihännast tuline kahju. Arwanud: herra paneb tulihännale hinge fisse ja wõtab siis enesele.

Herra läinud tulihännaga ristteele. Juba oodanud wanapagan.

Wanapagan koe ütlemata: „Anna parema kae nimetisõrmest kolm tilka werd! Ma kirjutan su nime üles!”

Herra wasta: „Werd annan ma küll, aga nime kirjutan ma ise üles!”

Wanapagan jälle: „Ei, mina pian nime kirjutama!”

Nii waielnud mõlemad tüki aega. Teine tahtnud nime kirjutada ja teine tahtnud kirjutada. Pika waidlemise peale jõudnud kufe laulu aeg kätte. Wanapagan jäenud õige rahutumaks. Taht-

nud werd saada, et ruttu nime kirjutada, aga herra küsinud raamatut, et ise kirjutada.

Ruff laulnud kaks korda. Wanapagan annud wiimaks raamatu herra kätte ja käskinud ruttu nime kirjutada. Herra kirjutanud raamatusse suurte tähtedega: „Issa pojule, Jumala ristike!“ Annud selle peale raamatu wanapagana kätte. Wanapagan kirjatanud nime lugedes, wisanud raamatu maha ja kadunud nagu tuul.

Herra süüdanud tulihänna põlema, wõtnud wanapagana nimeraadatu kaenlasse ja läinud oma teed. Istunud kirjatslega wantrisse ja sõitnud edasi.

Karjane ütelnud: „Suured puud tee peal ees, ei saa edasi!“

„Löö taha!“ ütelnud herra.

Ei enam teel ees midagi.

Natukesse aja pärast ütelnud karjane jälle:

„Ei saa edasi. Jõgi ees!“

„Löö taha!“ ütelnud herra.

Kodu lastnud herra kirjatssele 60 hoopu tulihänna tegemise palgaks anda. Ütelnud: „See on su töö palk!“

Teisel päewal olnud musttuhat wanapaganaid mõisas nimeraadatut pärimas. Aga ei herra annud neile raamatut.

Herra jäenud haigeks ja surunud ära. Lastnud raamatu oma risti sisse panna. Küll käinud wanapaganad ümber risti, aga ei keegi julgenud risti külge puutuda.

Ruhu tulihänd jäenud, seda ma ei tea.

5.

Krati mets.

D. Hingenberg Tapalt.

Umbra kihelkonnas Käravete wallas kannab üks metsa tükk krati nime. Nime saanud mets järgmist wiisi:

Olnud seal waene metsawaht. Ratsunud kõik abinduud ära, aga ei saanud jõukaks. Ei olnud teisel mõni päew dieti süüagi.

Hakanud wiimaks kratti tegema. Otsinud kõik tarwilikud asjad kokku, wõti tüki ja kausi pooled.

Rahel neljapäewa õhtul teinud teha, kolmandal läinud hinge sisse panema. Wõtnud paberi ja nõela ise kaasa. Mees wilistanud.

Wilistamise peale tõusnud kange kohin. Kratt mehe käes hakanud nagu madu ennast wäänama ja tiinund ise wäha.

Seda nähes wisanud mees krati maha ja pannud putkama.

Seft saadik olnud mehel rohkem õnne. Saanud üsna järje peale.

Kratti pole keegi sealt korjama läinud. Mädanenud teine seal üsna ära.

Krati rahawedamine.

D. Hingenberg Tapalt.

Üks mees teinud enesele krati. Kolmandal neljapäewa õhtul kell 11 läinud teisele hinge sisse nõudma. Kuulanud enne targa käest, kudas kõige parem oleks minna.

Tark õpetanud: „Wõta raudlabidas kaasa. See pista wanalepaganale piosse, kui wanapagan teretades kätt annab. Annad sa kää, pigistab ta kää koha puruks. Mütsiks pane enesele pada pähä. Kui wanapagan werd küsib, siis katsu talle mingit muud wedelikku were asemel anda. Siis ei saa ta su hinge enesele. Kui pisuhänd tööb tuleb küsima, siis mõtle, mis tööb sa talle annad. Anna talle niisugune töö, mis talle wiimaks raskest lähed!“

Mees tänanud. Läinud neljapäewa õhtul ristteele. Walmis tehtud pisuhänna jätnud koju.

Waewalt saanud mees kolm korda läbi hammaste wilistada, kui juba üks ilusates riietes herra metsast mehe juurde tulnud. Teretanud, pakkunud mehele kätt.

Mees annud kää asemel raudlabida herra kätte. Herra pigistanud nii, et labidas lossi läinud. Siis küsinud mehe käest, mis mehel tarwis.

Mees ütelnud, et pisuhännale hinge sisse tahab. Herra nõudnud werd. Mees teinud nagu tortaks sõrmest werd, pigistanud aga riide nartsust marja

jahti paberi peale. Herra pannud selle tasku ja läinud wilistades oma teed.

Barsti tulnud pisuhänd suure raginaga. Löönud mehele teretamise asemel käega pähä. Tahtnud pealuud lõhki lüüa, et hinge tohe kätte saaks. Mehel olnud pada peas. Pisuhänd põrutanud käe sinna wasta ära

„Mis ma sulle wean?“ küsinud kratt koleba ääleaga.

Mehel olnud suur tünder rehe all. Mees käskinud tündri raha täis wedada.

„Kust ma süüa saan?“ küsinud pisuhänd.

„Seda piad ise muretsema!“ wastanud mees.

Küüd läinud pisuhänd suure raginaga ära. Mees läinud koju. Suba hakatud raha tooma. Sga ööse pandud hulk juurde.

Wiimaks, kui tünder täis saanud, tulnud wanapagan mehe hinge järele. Mees wasta: „Waata enne järele, kas sull werd on wdi ei?“

Wanapagan waadanud järele. Leidnud: pole mitte were maifugi. Läinud pahandades oma teed.

Pisuhänd aga pannud maja põlema. Mees pole sest hoolinud, toonud aga raha tündri wälja. Maja põlenud ära.

Pärast hakanud mees raha waatama. Leidnud raha asemel ainult haatwa lehti.

Kratt kadunud sest saadik ära.

7.

Karjapoiss ja tulihänd.

J. Karu Helmeist.

Korra teinud karjapoiss pisuhänna walmis. Ei annud aga pisuhännale werd. Selle eest ei annud pisuhänd karjapoisile raha.

Iga ööse tulnud pisuhänd musta luke näol karjapoisi juurde ja küsinud karjapoisi käest pahema käe nimetissõrmest kolm tilka werd.

Karjapoiss ei tahtnud anda. Katsunud pisuhännast lahti saada, aga ei saa kudagi wiisi lahti.

Wiimaks põletanud karjapoiss pisuhänna ära. Seda wiisi saanud pisuhännast lahti.

8.

Wiina ja tubakat.

D. Bruhl Metfikust.

Kaks poisfi hakanud tonti tegema. Wõtnud kahla herne warsi ja läinud kolme risttee aru peale kolm neljapäewa õhtut. Poisid ütelnud: „Muud me tulihänna käest ei taha kui wiina ja tubakat!“

Kolmandal neljapäewa õhtul teinud poisid tuletituga tulihännale filmad pähe. Ütelnud ise jälle: „Muud me tulihänna käest ei taha kui wiina ja tubakat!“

Tulihänd hakanud elama.

Poisid kochunud hirmust looma nähes, pistnud jooksu. Tulihäänd taga järele. Hüüdnud ise itka: „Wiina ja tubakat! Wiina ja tubakat!”

Poisid jooksnud hirmuga külasse. Tulihäänd külassegi järele. Rudas poisid wiimaks teise käest lahti pääsitwad, seda ma ei tea.

9.

Wanamoorid tulihända tegemas.

Peeter Rootslane Wõnnust.

Korra läinud kolm wana naist neljapäewa õhtul sauna taga tulihända tegema. Esialt pandud süda; see olnud niidi kera.

Karjapoisid juhtunud seda toimetust nägema. Öppinud kohe ameti hoolega kätte.

Tulihänd sai walmis. Naesed heitsiwad liisku, kelle käe nimetisõrmest werd pidi antama.

Karjapoisid artwanud wereandmist ilmaaegu asjaks. Hüüdnud pöösaft: „Werd pole tartwiski!”

Naesed aga artwasiwad, et tont seda ütles. Naesed paniwad tulihännale were asemel wett peale.

Nüüd oli tulihänd walmis, aga tulihänd tah-tis naeste hingesid kohe kätte saada, sest et naesed werd ei annud. Riusas neid sellepärast nõnda taga, et naesed kahe nädali pärast hirmsa walu käes ära suriwad.

Karjapoiss wöttis enesele sest nii palju õpetust, et iialgi enam tulihäanna tegijatega tegemist ei teinud.

10.

Peremehe tulihännad ja sulase tulihänd.

D. Schanz Postfiist.

Korra olnud ühel peremehel kaks tulihända. Teine olnud punane, teine sinine. Need wedanud peremehele palju wara ja rikkust kokku. Raebanud ka peremehele, kui sulane töö juures seisnud.

Peremees tapelnud wäga sulasega. Lubanud teenistusest lahti lasta, kui sulane weel töö juures seisab.

Sulase süda saanud täis. Wõtnud jämeda puu, löönud tulihännad ööse furnuiks.

Homiku leidnud peremees tulihännad furnud olewat. Hakanud kohe uut tulihända tegema. Käinud kolm neljapäewa õhtut risttee peal ja tulnud iga korra pimedast peast tagasi.

Kõik peremehe tempusid pani sulane tähele ja pidas meeles.

Neljandal õhtul tõi peremees kaks tulihända kaasa, teine hall, teine walge. Need wedasiwad peremehele raha ja wara ja tegiwad peremehe rikkaks.

Sulane mõtlemas: „Kas ma ei wõiks enesele ka tulihända teha, kes mind rikkaks teeks!“

Sulane käinud ka kolm neljapäeva õhtut risttee peal ja lugenud neidsamu sõnu, mis peremehe käest kuulnud.

Neljandal õhtul läinud ta ristteele tulihända ära tooma. Tulnud niisama nagu peremees pimedast peast tagasi.

Rogemata juhtunud sulase jalg aga wasta kiwi. Sulane kukunud maha. Silmad läinud lahti. Sulane pigistanud silmad jälle kinni ja läinud koju.

See wärawas tulnud tulihänd juba wasta, aga kolme jalaga.

Nüüd olnud seal peres kolm tulihända, üks hall, teine walge ja kolmas kolne. Kolne olnud sulase tulihänd.

Sulase tulihänd ei jõudnud nii palju wara wadada kui peremehe kaks tulihända. Oli teine ju pealegi kolme jalaga.

11.

Petetud pisuhänd.

D. Hingenberg Tapalt.

Peremehel kadunud hobune ära. Läänud otsima. Olnud just neljapäewa õhtu. Küll otsinud, suksutanud ja wilistanud, aga ei leidnud hobust. Sammunud wiimaks nukra meelega koju poole. Ristteele jõudes wilistanud weel mõned korrad.

Korra kahisenud põdsjad. Mees arwanud hobuse tulewat. Hobuse asemel astunud aga mus-

tade riietega isand pöödsast wälja, wäike poisike süles. Isand ütelnud mehele: „Sa küll minu pärast ei wiliistanud, aga ma tulin siiski! Mull tahju nähes, kui palju waewa sull hobuse otsimisega on!“

Mees ei teadnud sugugi arwata, et niisugune isand wanasarwik ise on. Ütelnud teisele: „Kust mina isandat teadsin kutsuda. Otsin juba tüü aega hoost, nii et pea uimane!“

Isand pannud poisikese sülest maha ja ütelnud: „Kaupe see poisikene enesele poisiks, siis ei juhtu sulle millalgi niisugusid äpardusi!“

Mees waadanud poisikest ja hakanud siis ise naerma: See tahab ju isegi kaitsemist! Mis teener niisugune on!“

Isand wasta: „Ei ole wig! Küll see nii palju teeb kui sina tarwitad. Saad kohe näha!“

Pööranud siis poisikese poole ja ütelnud: „Mine, otsi mehe hobune metsast ülesse!“

Silmapiilk kadunud põlwe kõrgune poisike wõsasse, tulnud aga warsti hoost ees ajades tagasi.

Mehel meel hea, et hobuse kätte saanud.

Isand ütlemas: „Koh nüüd nägid, et mu poisikene küll wõib su soowi täita! Wõta ta enesele aga poisiks! Ega ma sinu käest suuremat maksu nõua. Kümne aasta pärast piad sa minule poisiks hakama, ainult mõneks päewaks!“

Mees olnud selle kaubaga rahul. Saanud aga ka aru, et wanasarwik teda oma wõrku püüab petta. Ütelnud sellepärast wanalepaganale: „Kui

aga poisid kõik minu käskused ei täida, siis mina sinu poisiks ei hakka!”

„Siis ära hakka!” ütelnud wanapoiss ja hakanud kontrahhti kirjutama. Nõudnud mehe käest werd ja kirjutanud sellega nime alla. Jätnud poisikese sinna ja kadunud ise ära.

Mees läinud poisiga koju. Lastnud poisil esiteks pisutegi tööd teha, kord korralt aga ikka suuremaid. Nii lastnud enesele hulga raha kokku wedada. Poiss teinud kõik tööd ära, mis mees käskinud.

Juba hakanud kümme aastat täis saama. Mehel tulnud hirm peale, ehk saabki wanapagana omaks. Mees ütelnud poisikesele: „Mina tahan tulewal aastal palju lina maha külda. Too mulle süld lina seemneid. Aga lao ilufasti neljakandilisesse sülda!”

Poiss hakanud kohe ametisse lina seemneid kokku wedama. Saanud juba hea hulga seemneid kokku, siis hakanud sülda laduma. Küll ta higinatanud, aga tööst ei tulnud midagi. Lina seemned wajunud ikka nagu wesi laiali.

Nii teinud poisid lina seemnete kallal mitu nädalit tööd, kuni ta ühel päewal ära kadunud. Wanapagan ei tulnud ka enam hinge järele. Mees elanud õnnelikult kuni surmani.

August Hingenbergi juust.

Zont linaseemnetest kuhja tegemas.

H. Böber Wiljandist.

Korra läinud üks peremees Riiga. Riias näinud mees ühes kohas nõõri sees wana luua kontsu ja wanu wihtasid. Mees kōhe küsima: „Mis asjad need on?“

Mehel wastatud: „Need on tondid. Kui sa ühe enesele ostad, saad nii palju raha, kui ise iganes tahad!“

Mehel kōhe himu üht enesele osta. Saanud kaubale. Wõtnud ühe luua kontsu enesele.

Koju minnes arwanud mees aga kaupa pettuseks. Wisanud luua kontsu kraawi. Ütelnud: „Mis ma nārust koju wean!“

Enne kui mees aru saanud, olnud luua konts wankres tagasi. Mees wisanud uuesti kraawi. Uuesti wankresse tagasi. Nii sündinud mitu korda.

Wiimaks jätnud mees luua kontsu rahule. Sõitnud koju, heitnud magama. Sõse tulnud aga ostetud elukas mehe juurde ja küsinud tööd.

Mees ütelnud pool uniselt: „Mine, tee due puhtaks! Pane sõnik sia lauta!“

Mindud homiku figu sõõtma. Si pääse lauda ligigi! Siad lõit sõniku alla maetud. Tarwis enne hoolega kaewada, enne kui sigade juurde pääseb.

Nüüd alles tulnud mehele meelde, et ta Riias luua kontsu kaasa toonud ja et see temalt sõse tööd küsinud.

Teisel öösel tulnud kole elukas jälle tööd küsima. Müüd lastnud mees enesele raha tuua. Kolmandal öösel lastnud mees põllud ära kunda ja neljandal öösel kõiksugu wilja koju tuua.

Viimaks lõpenud mehel kõi töö otsa. Ei olnud elukale enam midagi teha anda. See aga käinud iga ööse tööd nõudmas.

Mees olnud teisega päris häbas. Läänud sõbrale häda kaebama.

Sõber ütelnud: „Muide ja temast lahti ei saa, kui sa talle niisugust tööd ei anna, mis ta ei jaks ära teha. Sull on karjamaal mägi. Löö sinna pikk lattu püsti. Selle lati otsani lase teda lina seemne kuhja teha. Seda ta ei wõi teha. Küll ta siis ära põgeneb!“

Mees teinud sõbra õpetust mööda. Lõõnud lati mäe külje peale püsti ja käskinud lati ümber lina seemne kuhja teha. Küll kannud teenija waim lina seemneid kofku, aga kõi weerenud mäest alla. Kui kõi ilmaaegu olnud, pannud lina seemnete kandja punuma.

Mees läinud homiku waatama. Kuhi pole weel poolest wardastki saadik olnud, aga ümber- ringi olnud mitu wakamaad lina seemneid täis.

13.

Pisuhänd.

Saan Karu Põltsamaalt.

Korra ostinud mees enesele Tallinnast pisuhänna: Müüja jaks pannud pisuhänna karbi sisse ja ütel-

nud mehele: „(Et) ära ja tee peal karpi lahti tee, sest muidu läheb pisuhänd kohe minema. Wii koju, pane wiljasalwe ja oma raha juurde, siis kannab ta sulle palju wilja ja raha kokku!”

Mees sõitnud Tallinnast kodu poole. Tahtnud aga kangesti näha saada, missugune see pisuhänd on. Natuke maad Tallinnast eemal wõtnud karbi lahti. Sedamaid lennanud pisuhänd aga oma teed.

Mees müüja saksja juurde tagasi. Palunud saksja, et saks pisuhänna talle kätte annaks. Saks nõudnud 3 rupla. Selle hinna eest lubanud pisuhänna kätte muretseda.

Mees maksnud 3 rupla wälja ja saanud siis pisuhänna uuesti kätte. Uuesti kinnitanud saks, et mees tee peal karpi lahti ei tee, sest siis minna pisuhänd jälle oma teed ja põletada peale selle mehe maja ja wara ära.

Mees kuulnud selle korra saksja ja wiinud karbi ilma lahti tegemata koju. Kodu pannud pisuhänna oma wilja ja raha juurde. Pisuhänd olnud just nagu must lina. Päewal puhanud wilja salwes, öösel aga lennanud nagu tuli minema. Kannud peremehele palju wilja ja raha kokku. Kui ta wara toomas läinud, pidanud peremees ikka walwama, millal ta tagasi tuleb. Tagasi tulles lastnud ta ennast muru peale maha. Kõik muru saanud kohe walgeks nagu tuli.

Pisuhänna läbi saanud peremees rikkaks meheks.

Kratt 19 aastat teenimas.

J. Freimann Umbla kihelt.

Mäe Tõnis teinud enesele krati. Kolmel neljapäewa õhtul käinud ta kratti tegemas. Tunni tee päewa weeru poole minna olnud risttee ligidal lepa metsas wana kün. Seal teinud ta salaja krati walmis ja ristteel nõudnud ta wanapoisi käest kratile hinge fisse.

Kratt karanud hirmsa praginaga maast ülesse. Lennanud otsekohse Tõnise tua poole, ungast fisse. Kõik ümberkaudune ilm olnud tuld ja suitsu täis. Selle tule ja suitsu ajanud kratt enesest wälja. Ohmatanud Tõnis waadanud tüki aega ristis kättega lugu pealt. Siis alles hakanud koju minema.

Kratt tassinud Tõnisele põhjatuma waranduse kofku. Siiski hakanud südame tunnistus Tõnist waewama. Kratile hinge andes oli wanapoiss Tõnise hinge 19 aasta pärast enesele nõudma lubanud tulla. Seda kartes tahtis Tõnis kratist lahti saada.

Kratt ei tahtnud Tõnise käest muud palka kui igast uudse wiljast natuke ja igas nädalis waagna täis jahupudru ja püti täis haput piima. Piim ja pudru wiidi kratile tua lae serwale.

Mida ligimale 19. aasta jõudnud, seda suuremat hirmu Tõnis krati pärast tunnud. Wõtnud nõuiks krati ära tappa. Nuuga ega kirwega ei julgenud ta krati kallale minna.

Tahtis katwalusega krati hinge wõtta. Kratt käinud ööse warandust toomas ja maganud päewal tua lahas penni peal. Tõnis löönud penni pulgad wälja. Kratt kukunud kolinal kõige penniga rehe- alla maha. Pole teine aga surunud, äganud natuke aega ja läinud jälle laudile tagasi.

Tõnis katsunud kratiga uut katwalust. Wõt- nud tündrise koti, sidunud rehealla aampalgi külge rippuma ja käskinud kratti seda kulda täis wedada. Kui täis ei saa, lubanud krati leiwast lahti lasta.

Kotil lõiganud Tõnis aga põhja alt ära. Kõik kuld kukunud põrandale. Sealt korjanud Tõnis kulla kokku. Kratt pole pettusest midagi aru saa- nud, waid wedanud wäsimata iga ööse kulda kokku. Aga ei kott saanud täis. Wiimaks ei mahtunud kuld enam kufagile, pool rehealust olnud juba täis, aga kratt tassinud ikka edasi.

Kui Tõnis weel kratti taga kiusanud, põlenud Tõnise tuba ära. Warsti selle peale surunud ka Tõnis ise ära. Pärast Tõnise surma istunud must kass puusärgi juures. Kui keegi kassi hirmutanud, käinud kassi iga karwa otsast tule sädemed wälja.

Pärast Tõnise matmist ei nähtud kassi enam.

Kõik arwanud, et wanapoiss Tõnise hinge ene- sele pärinud.

Annunga tütar tulihännaks.

D. Schantz Pootsist.

Korra nähtud tulihända iga võõse talu duest läbi lendawat. Iga korra kuulnud äält: „Päästke mind! Päästke mind!”

Talurahwas pannud seda imeks. Arwanud, et see õige asi ei ole. Läänud targa käest nõuu küsima.

Tark ütelnud: „See on kerge asi teada saada, kes ta on. Waadate neljapäewa õhtu tagurpidi, küll siis näete!”

Dodatud neljapäewa õhtuni. Siis mindud ukse peale ja waadatud tagurpidi. Kohe olnud näha, et ilus neitsi tulnud ja nutnud.

Teisel päewal mindud jälle targa juurde. Ütel-
dud: „Me nägime, kes ta oli. Speta meid aga, kudas teda päästa. Ta hüüab ikka nuttes: „Päästa mind! Päästa mind!”

Tark ütelnud: „Kui ta tuleb, siis tõmmake kolm tikku põlema. Küll siis näete!”

Teisel neljapäewa õhtul tulnud jälle tulihänd. Kohe tõmmatud kolm tikku põlema.

Warinat ja parinat kuulnud. Kena neitsi seisnud tiku tõmmaja ees.

Neitsi tänanud meest ja ütelnud: „Sa piad minuga kaasa tulema, et sulle su päästmise eest waewapalka maksan. Nüüd olen ma tulihännaks käimisest lahti saanud!”

Mees küsima: „Ütle aga, kudas sa tulihännaks said?“

Neitsi wasta: „Mina olen kuninga tütar. Nõid aga hakkas mind wihtama ja muutis mind tulihännaks, et talle wara weaksin!“

Mees läinud neitsiga seltsis kuninga juurde. Kuningas wõtnud mehe wäga lahkesti wasta ja annud tulihännast päästetud tütre talle naeseks. Kuninga tütar elanud mehega wäga head ja õnnelikkude elu.

16.

Wirt pisuhänd ja laisid pisuhänd.

Tõnisson Wiljandi maalt.

Ühel peremehel olnud kaks pisuhända wõi puuki. Üks olnud wirt ja hoolas ja sõõnud wähem ja toonud suured küüru täied wilja iga ööse peremehele koju. Teine olnud wana ja wigane ja natuke hooletu, aga hästi targem. Teine sõõnud hirmus palju, nii et see wili tõid ta oma jaoks ära kulus, mis ta ise kandis. Tihti ei saanud sest weel küllgi.

Peremees ei saanud sest aru. Andis iga kord paremad suutäied wanale pisuhännale. Tüli tõusis puukide wahel. Noorem puuk tõstis peremehe ees wanema puugi peale kaebdust.

Peremees ei uskunud esiti, et wana teener teisest laisem pidi olema. Sellepärast lastis iga puugi ise saltwe wilja panna. Tahtis näha, kumb enam toob.

Puugid läinud teele. Nad olnud harjunud ühes teed läima. Sellepärast noor puuk ei teadnud, kust kõige kergemalt saaki saab. Wana puuk wiinud noorema just sinna, kust nad enne kõige enam wilja ära wedanud.

Perenaene oli aga asjast ammu juba aru saanud. Oli puukide keeluks kesa ajal raiutud halu salwe põhja wilja alla pannud. Aga see ei aidanud midagi. Sellepärast saatis perenaene peremehe õöse aita wahti pidama.

Peremees pidanud siis ka just sell korral aidas wahti. Warjanud tule wilja waka alla ära.

Wana puuk saanud asjast aru. Säenud wälja feina äärde peetama. Noor lipsanud sisse ja hakanud looma moodi wilja õgima.

Peremees seda kuuldes löönud pahema jala kotsaga üks, kaks, neli ja wõtnud warju tule pealt ära. Puuk ei pääsnud enam paigastki ära.

Nüüd wõtnud peremees puugi karmupidi kinni ja wemmeldanud tublisti. Ise ütelnud ikka: „1, 2, 4! 1, 2, 4!“

Pisuhänd paluma: „Ütle wahel ka: 1, 2, 3!“

Peremees ei hooli palwest aga midagi, waid annab pihta ja ütleb ikka: „1, 2, 4! 1, 2, 4!“

Rui peremees wiimaks küll arwas olewat, ütles ta: „1, 2, 3!“

Silmapiik oli puuk aidast kadund. Plagas kodu poole.

Wana puuk kuulis seda kõik pealt ja naeris. Rui peremees aidast ära läks, kargas wana puuk

aita, wõttis wäikse noosi turjale ja rändas kodu poole.

Banal puugil wili toodud, noorel mitte midagi.

Beremees annud seda nähes wanale weel suurema õiguse ja weel paremini süüa kui enne. Noor aga olnud nüüd weel wigasem kui wana.

17.

Tulihäuna tinnipüüdmine.

D. F. Noosipuu Waiwarast.

Korra elas ühes külas rikas mees. See ei sallinud, et keegi muu nii rikas oleks kui tema. Ta wara lastwis päew päewalt. Keegi ei saanud külas aru, kudas ta nii rikkaks sai.

Rikka mehe ligidal elas üks külamees ka üsna jõukasti. Selle juurde läks rikas ühel õhtul. Näakis seal ühest ja teisest. Ütles wiimaks: „Lähme õige ka sinu wilja aita waatama, kui suur su saak tänawu olnud!”

Läksiwad waatama. Rikkal kõhe nõuu peetud: seda wilja tarwis ära tuua.

Rikas läks koju. Hüüdis tuppä minnes: „Kisja wantka, tule parfilt maha! Mine täna õhtu naabrile wderaks. Ma tulen praegu sealt. Tall on saltwed wilja täis. Too sealt nii palju, kui lorraga jaksad tuua!”

„Tulihänd aga wasta: „Ma ei ole täna weel

sugugi süüa saanud. Ei jaks ta seda wiisi midagi tuua!“

Peremees wasta: „No küll ma homme lasen sulle selle eest hästi süüa anda!“

Tulihänd wasta: „Mõnda hommikut on mööda läinud, aga süüa pole ma ikka midagi saanud!“

Peremees jälle: „Kui sa täsku ei taha täita, pole mulle siin wajagi!“

Ei aidanud midagi, tulihänd pidi minema, Naaber sai aga aru, mis lugu tulemas. Läks aida juure wahti pidama.

Wilja salwes kuuldi sahinat. Uida uks pandi koha karkäuh kinni. Kriidiga ristid ukse peale ja seinte peale ette.

Nüüd süütas peremees tule põlema. Waatas kõik kohad läbi. Ei näha midagi. Wiimaks kuulis lina seemne tündris krabinat. Läks waatama. Tulihänd tündris.

Peremees ruttu kriidiga tündrile ristid peale. Hüüdis siis: „Dooge mulle tubli tera riist. Tappame tulihänna ära!“

Tulihänd paluma: „Ära tappa! Ära tappa! Ma tahan sulle selle eest tuhande wõrra head teha. See peremees, keda ma tänini teenisin, ei anna mulle süüagi! Ja ometi on ta minu läbi kõik rikkuse saanud. Hea meelega tulen ma sinu teenistusse!“

Mees jäi tulihänna kaubaga rahule.

Tulihänd hakkas uuele peremehele koha agarasti wara kofku wedama. Lühikese ajaga sai tulihänna

uus peremees faks korda rikkamaks kui endine peremees.

Endine rikas peremees jäi aga päew päewalt waesemaks. Oli wiimaks niisamasugune nagu kõi muud küla peremehed.

18.

Pisuhänna linnitõtmine.

J. Siff Tarvastust.

Korra näinud üks metsawaht iga õhtu metsas käies, et pisuhänd läinud ikka üht ja sedasama teed. Kodu rääkinud ta seda teistele.

Vanemad inimesed õpetanud: „Et kui ja teise õhtu jälle metsa lähed ja pisuhända näed, siis lõika faks pastla ristpaela jala pealt ja kontsa tagast katki, küll siis näed, mis on!“

Metsawaht läinud jälle metsa. Näinud: pisuhänd lennanud wana wiisi. Metsawaht lõiganud pastla ristkablak katki.

Korraga kufunud paar wakka nisu maha, nisu-dega ühes ka pisuhänd. Pisuhänd olnud nüüd kulli moodi.

19.

Sulane tulihännaga lompus.

G. Rihberg Kartfist.

Ühel peremehel olnud laisk sulane. Sulane ei wiitsinud tööd teha ega õigel ajal maast ülesse

tõrsta. Sulane elanud saunas. Peremees pida-
nud iga homiku sauna juurde minema sulast ülesse
häratama.

Korra saatnud peremees tüdruku sulast hära-
tana. Tüdruk käinud korra ära: ei sulane tulnud.

Peremees saatnud tüdruku teist korda sulase
järde. Ei paremat lugu ühtegi.

Viimaks tulnud ometi sulane. Peremees saat-
nud sulasele tulihänna wasta. Küll nad siis ka-
hefesi maadelnud ja rabelenud.

Kri tulihänd mehe lahti lastnud, olnud talu-
rahwas rukkide rehe juurest ära rabanud.

Rehie tulles küsinud peremees sulase käest:
„Mis see punane tuff sulle laulis ka?“

Sulane sülitanud. Ei lausunud peremehele
sõnagi.

Seest ajast saadik ei jäenud sulane enam iialgi
kauaks magama.

20.

Tulihänna paha tegemised.

D. Koosipuu Waiwarast.

Ühes mõisas elas korra wäga kuri mõisnik.
See oli rahwa wasta wäga wali. Korra sai üks
waene saunamees ilma süüta rasket muhtlust. Mees
wõttis nõuiks seda kätte tasuda.

Mees arwas heaks tulihända teha. Tulihänd
pidi herrale kurja kätte tasuma. Alma teiste nä-

gemata toimetas mees oma tööd. Korra nägi tütar ometi kogemata warjult, et mees oma tülhända lusika labadest ja wanadest kulbi wartst walmistas.

Tulihänd sai walmis. Mees teist kohe tööle saatma. Ütles: „Mine mõisa! Asjad kisu kõi puruks, raha aga too minu kätte. Herrale meele anna häid mütsakaid, aga ära sa ta hnge wõta!“

Tulihänd läks. Leidis esiti kalli kapi. Purustas selle kohe ära. Edasi minnes leidis hulga riideid. Riskus need kõi räbalateks. Rebis selle peale woodi riided pihuks ja põrmuks. Ei jätnud mõisas midagi terveks. Tugewa roha lasti pigistas nagu muna koore puruks. Raha aga wiis peremehe kätte.

Homiku, kui herra tahtis ülesse tõusta, ei olnud terwet riidet kufagilgi selga panna. Herra jooksis kõi ja tahtis teenreid sugema hakata, aga teenrid ei teadnud asjast midagi.

Herral ei aidanud muu nõuu kui saatis kutsari kohe linna. Lastis mitme saja rubla eest uusi riideid tuua. Pani uued riided selga, wõttis kabe rauaga püssi kätte ja jäi ise wahti pidama. Kartis, et keegi jälle tuleb kurja tegema.

Pool ööd oli möödas. Korraga kuulis herra ukse lahti tehtawat. Herra tõmmas püssi winna ja ootas tulijat. Aga kedagi ei olnud näha.

Ütisti sai herra niisuguse matsu, et wasta feina lendas, püss käest maha kukus ja herra isegi

maha langes. Maas sai weel mõndagi head matsu. Pitkali maas soigudes nägi herra, kudas riided jälle räbalateks kisuti.

Roomates läks herra püssi juurde, wõttis püssi kätte ja sihtis sinna poole, kus riided katki kisuti. Pauk käis ja filmapill teine weel, aga riide rebija ei kuulnudki nagu pauku. Rebis wana wiisi riideid ühte lugu puruks.

Nüüd oli herral selge aru käes, et kuriwaim ise mõisas asumis. Si enam muud nõuu kui kirikupapi järele saata ja mõisat õnnistada lasta. Toobigi teine mõisa. Aga waewalt astus see mõisa sisse, kui sellegi riided katki käristati.)*

Nüüd ei aidanud herral enam muu asi kui mõisast putku panna. Si julgenud õhtu hilja enam kaugemale minna. Läks külamehe juurde öömaja paluma. Aga ses majas oligi see külamees, kes herrale kõiksugu kurja sünnitas.

Herra kaebas saunamehele oma lugu. Mees koe wasta: „Rahju, et herra mulle enne lugu ei rääkinud. See on terge asi kurjast waimust lahti saada. Andke asi minu hooleks. Küll näete, et kuriwaim kaob. Si tule enam iialgi tagasi!”

Herra süda rõõmus, et niisuguse tubli mehe leidnud. Herra koe ütlemas: „Kui sa mind kurja waimu küüsiist päästad, annan ma kas poole warandust sinule!”

Mees mõtleb iseeneses: Palju sull enam wõib

*) Siit on tükk lugu wälja jäetud.

olla. Sult muidugi ju minu käes. Küsi ometi weel: „Kui palju herra siis annab?“

Herra wasta: „Kaks waati kulda. Kas oled sellega rahul?“

Mees jälle: „Noh, seda on küll. Homme lähme mõisa juurde vaatama, kuidas peale hakata.“

Läksiwadki homiku mõisa poole. Herra aga ütles: „Mina kardan mõisa tulla. Kuriwaim hakkab mind ehk jälle kitsidega loopima. Ma jäen parem siia!“

Mees aga wedas pool wägisi herra mõisa juurde kaasa.

Mees waatab mõisa tubasid ja ütleb: „Siia ei ole muud tarwis kui hea kimp kadaka oksa ja nendega tublisti suitsetada. Küll siis kuriwaim iseenesest ära kaob!“

Kadaka oksad toodi ja mõisa suitsetati ära.

Mees kiitis nüüd herrale, et kuriwaim enam kiusama ei tule.

Ja tõesti ei tulnud tulihänd sest ajast saadik enam mõisa herra rahu rikkuma.

Herra maksis mehele lubatud palga wälja. Mees läts sealt ära teisale elama.

Ruhu tulihänd pärast jäi, seda ei ole teada.

21.

Tulihännale lubatud laps.

Peeter Rootslane Wõnnu kihelk.

Korra olnud ühel peremehel tulihänd. Peremees oli oma esimese lapse tulihännale lubanud.

Laps sai kolme kuu wanuseks. Siis hakkas must kass lapse suu peal magamas käima. Küll katsuti kassi ära ajada, aga ei saadud teisest wõitu. Kass lämmatas wiimaks lapse ära. Seda wiisi oli tulihänd lapse enesele saanud.

22.

Tulihänna peksmine.

3. Täht Wiljandi kihelt.

Korra elanud Wiljandi ligibal ühes talus niisugune tark mees, kes tulihänna ja tuulispasa kinnipanemise ja lahtilaskmise sõnu ja weel palju muud tarkust mõistnud.

Korra tulnud tulihänd küla poolt. Tark juhtunud seda nägema. Tark pannud tulihänna köhe külatänawasse tominga otsa kinni.

Linna woor läinud parajalt küla tanawast Tartu poole. Woorimehed waadanud imestades, kudas tomingas wärisenud ja kõikunud.

Tark ütelnud woorimeestele: „Andke talle igaüks üks sirakas piitsaga. Aga hoidke, et keegi enam ei anna. Sest tuleks wähest õnnetus. Kui ma ta lahti lasen, pange tähele, kuhu tulihänd läheb. Seal on ta kodu. Seal süütab ta ise oma maja põlema!“

Woorimehed teinud targa käsku mööda.

Selle peale lasknud tark tulihänna tominga otsast lahti.

Tulihänd lennanud köhe küla poole. Ühe pere

katuse untaft läinud ta sisse. See tare hakanud warsti selle peale põlema.

23.

Pöödud tulihänd.

M. Nija Weelt, Jakobi kihelt.

Üks mees teinud enesele targa juhatusse järele tulihänna. Pannud talle luuawarre kehaks, kats wana wihta tiiwadeks ja põlenud peerutungla sabaks. Eugenuid õpetatud sõnad ära, aga mõni sõna läinud meelest ära.

Tulihänd tõusnud küll elusse, läinud katusele, aga ei ole sealt enam edasi saanud.

Beremees päris kimpus: ei tulihänd tule maha ega lähe edasi. Pika ootamise järele wõtnud peremees wiimaks abju roobi ja löönud sellega tulihända.

Tulihänd läinud ungast sisse.

Natukesse aja wäraft hakanud aga maja põlema. Maja põlenud ära ja tulihänd ühes majaga.

24.

Wigane tulihänd.

Zaan Rootslane Wõnnuust.

Ühel kellamehel olnud poeg. See kuulnud furnumatjate käest, kudas tulihända tehakse. Kohe hakanud pois tulihända tegema.

Teinud küll tulihänna walmis, aga et tööd hästi ei mõistnud, saanud tulihänd hirmus wigane.

Poiss käskinud tulihänna naabri ubast kõdru tuua. Aga sedagi pole tulihänd jõudnud teha. Läänud oma uppa, toonud sealt.

Poiss saanud hirmus vihaseks. Võtnud suure malga ja pekšnud tulihända seni kui enam vimugi pole jõudnud liigutada.

Kolm päewa olnud puuk ilma eluta. Alles siis hakanud ta poisile kraami kokku vedama. Et ta küll aega mööda wedanud, saanud siiski suure hulga kokku. Kui poisi isa ära surnud, jõudnud poiss enesele poe ehitada. Kellamehe ametit poisile ei antud.

Poiss hakanud kaupmehets. Läänud ahneks. Pole enam puugi vedamisega rahul olnud. Pekšnud puuki seni kuni see pakku jookšnud ja wanalepaganale oma häda kaebama läinud.

Seft ajast saadik hakanud tondid kangesti meest kiusama. Kaupmees ei saanud enam elu otsani diget raha.

25.

Söömata jäetud tulihänd.

D. Bruhl Metsikust.

Ühel talu peremel olnud kodu laudil tulihänd. Iga õhtu käinud peremees ise tulihända söötmas. Lõiganud mati leiva palasid täis ja wiinud laudile.

Selle eest wedanud tulihänd peremehele raha,

wilja ja kõiki kraami kogu. Peremees saanud seda wiisi kõige rikkamaks seal ümberkaudu.

Ühel õhtul unustanud peremees tulihänna ilma söömata.

Dõse rõhunud tulihänd koke laudi aampalgi katti.

Sest ajast saadik ei unustanud peremees tuld hända iialgi enam ilma söömata.

Wiimaks surnud peremees ära. Peale surma näidanud peremees mitmele unes, et tall põrgus wäga sant koht olla.

26.

Biisjiga lastud tulihänd.

Peeter Rootslane Wõnnu kihelk.

Ühel Wõnnu kihelkonna peremehel olnud tulihänd. Si wõdinud teist aga kusagilgi hoida. Käs-kinud tulihända ennast koeraks muuta.

Mõnda olnud see tulihänd mõni päew koer, mõni päew kass.

Korra muutnud tulihänd ennast jälle koeraks. Kolm jahimeest tulnud parajalt sinna ja pannud oma jahi saagi maha. Koke tahtnud koer seda oma peremele wiia.

Seda nähes wihastasiwad jahimehed. Üks tõmmas püssi kätte ja andis koerale kaks pauku.

Koeral ei olnud lastmisest ometi wiga midagi. Koer muutis ennast koke tulihännaks. Lendas

katuse peale ja hakas seal tuld suust wälja ajama. Terwe maja süttis põlema.

27.

Tulihännad ratta rummus.

M. Mija Weelt (Jakobi kihelk.)

Ühel mehel olnud kats tulihända. Need wendanud talle alati warandust kokku. Iga õhtu pidanud peremees tulihändadele kambri peale süüa wiima.

Korra olnud peremees haige. Ei wõinud ise tulihändadele süüa wiia. Saatnud julasega neile kausitäie pudru kambri peale.

Sulane kelm ei täitnud peremehe käsku. Söönud ise pudru ära, kausi aga pannud fiasõoma täis. Wiinud siis kausi kambri otsesele ja jäenud ise kuulatama.

Natukesse aja pärast tulnud tulihännad koju ja läinud ruttu kausi kallale sõoma.

Esimene ütelnud: „Pupp, pupp!”

Teine wasta: „Ei ole! Otsa pupp!”

Jätanud söömise järele. Hakanud nõuu pidama, kudas peremehele kurja kätte maksta.

Esimene tahtnud peremehe ära kägistada.

Teine aga ütelnud: „Paneme aida põlema!”

Esimene küsima: „Aga kuhu me ise läheme?”

Teine wasta: „Lähme hao riida alla rummu fiske!”

Sulane läinud tuppa. Dodanud, mis tuleb.

Natukese aja pärast hakanud ait põlema.

Peremees läinud sulasega aida juurde. Sulane tahtnud kraami wälja wedada.

Peremees aga keelnud. Ütelnud: „Lase olla. Mis tuli toonud, seda tuli wiib!”

Natukese aja pärast wõtnud sulane hoo riida alt ratta rummu ja wisanud tulesse. Ütelnud ise: „Kui kõi on põlenud, siis põlegu ka see wana risu ära!”

Peremees karanud nagu meeletu põlewa aida juurde ja tahtnud ratta rummu wälja tuua, aga ei pääse ligi: liig palaw.

Siis pöörnud peremees sulase poole ja ütelnud: „Tänasest päewast oled sa minust lahti. Sa oled mind korraga waeseks teinud. Selle ratta rummu sees oli minu kõige suurem warandus. Sest olen mina nüüd igaweste ilma!”

28.

Kotli raiutud tulihänd.

L. Lepp-Wiikmann Haljalaßt.

Korra teinud talu peremees enesele tulihända.

Sulane wa kawal waadanud aga peremehe toimetamist salaja pealt, ilma et peremees seda oleks teadnud.

Ühel neljapäewa õhtul ütelnud peremees: „Soo, nüüd jäeb weel üks neljapäewa õhtu tööd teha, et ma sulle hinge sisse saaksin! Pian selleks ühe noore looma hinge wõtma!”

Selle peale toppinud ta tulihänna lawa alla wihtade taħa warjule ja läinud ise ära.

Sulane aga wõtnud kirwe kätte, läinud sauna, kiskunud tulihänna lawa alt wälja, raiunud tük-
kideks. Kuhu kirwega löönud, sealt tulnud weri
wälja.

Nii lõpetanud sulane tulihänna suutumaks ära.

Teisel neljapäewa õhtul läinud sulane aegsasti
sauna taħa peremeest ootama. Tahtnud näha,
mis peremees teeb.

Wiimaks tulnud peremees sauna, suur hall
kaks süles. Pugenud lawa alla tulihända wälja
wõtma. Ohmatanud seal aga hirmsaste. Leid-
nud paljad riismed eest.

Kaks karanud seda nähes peremehe turja kinni.
Sarjanud ja kraapinud peremeest mis kole. Pere-
mees aga röökinud käes.

Wiimaks ütelnud kaks: „See sulle paras palk!
Miks sa jätsid ta üksi!“

Karanud lawale ja sealt leitse august wälja.
Sulane wahtinud augu taga. Sulane saanud nii-
suguse wopsu wasta nägemist, et kuulmine ja nä-
gemine mitmeks ajaks kadunud.

Peremees heitnud aga woodisse, olnud wäga
rängasti haige, kuni wiimaks surm ta siit ilmast
koristanud.

29.

Tulihänna põletamine.

M. J. Eifen.

Üks mees teinud tulihända. Läänud metsa tulihännale hinge sisse saama. Saanudki hinge.

Kohe hakanud tulihänd kangesti ametisse. Teinud kõiksugu tööd ära. Ükski ei juutnud ta wasta teha. Teinud aga liig tugewaste, nii et tihti enam paha kui head sündinud.

Mees ei wõinud sellepärast wiimaks tulihända enam kodu lasta tööd teha. Saatnud teise mõisa tööle. Mõisas kiskunud tulihänd lauda seinad maha, löönud postid katki, purustanud wanfrid ära. Rõõis sellepärast, et liig kange wäega küllest finni hakanud.

Ei peetud tulihända enam mõisasti tööl. Saadetud teine koju. Mees ei tea enam, mis tööks anda. Lasknud kiwa webada. Natukesel ajaga tuatagune kiwa täis.

Mees mõtlema: Ei seegi töö lähe. Rikub kõik maa ära. Parema katsuda teisel otsa teha.

Ütelnud tulihännale: „Mine nüüd õige tuppä sööma!“

Tulihänd läinud. Söönud 4 leiba korraga ära. Seni pannud mees ukse kõwasti finni, süüdanud tule räästasse. Tahtnud tulihänna ära põletada.

Maja süttinud põlema. Kui leegid õige juu-

reks tõusnud, tõstnud tulihänd pea tulest wälja ja ütelnud: „Mull hakkab palaw!“

Karanud tulest wälja, kägistanud mehe ära.

Saan Kelleri suust Bilistweref.

30.

Rudas eit wanapogana läest lahti pääjis.

D. Hingenberg Tapalt.

Rasfiratta saunaeidel olnud ennemuiste kratt. Kratti saades oli eit hinge wanalepaganale lubanud.

Viimaks tulnud wanapogana hinge järele. Eit kangesti paluma ja laulma. Küll saun tõitunud ja raskunud, aga eit palunud ikka.

Hinge wiimise aeg jõudnud mööda. Wanapogana pistnud käe läbi lae sisse ja wisanud need kolm tilka werd tagasi, mis eit kontrahi lehes talle annud.

Kratt kadunud sest ajast ära. Eit olnud jälle niisama waene nagu enne.

31.

Puugi tegemine.

M. J. Eifen.

Korra teinud peremees nagu piergu, aga pole ometi piergu teinud. Põletanud pieru mõlemad otsad ära ja ütelnud selle peale: „Sest saawad puugi jalad!“

Reljapäewa õhtu wõtnud peremees wana sula

ääre ja mõlemast otsast põletatud pieru ja hakanud puuki tegema. Saanud teine aga kolme jalaga.

Kohe küsinud puuk: „Mis ma teen? Kust ma toon?“

Peremees wasta: „Kust ja wäeti ka wõid tooma minna! Mine too teisest perest!“

Puuk läinudki tooma.

Homiku olnud kõik kohad kraami ja asju täis, mis wedaja õöse koku wedanud.

Jaan Angeri suust Saaremaalt.

32.

Musta linnu piimatoomine.

P. Ranger Noofalt.

Korra läinud üks perenaene üleaedse perenaese poole külaliseks. Külalisele oli tarwis süüa anda. Reetnud pudru. Pudru sisse oli ka piima tarwis.

Läinud wälja, hõiganud kolm korda: „Tsiit, tsiit, tsiit! Too pippi pupu sisse!“

Natukese aja pärast lennanud must lind kotta paja sanga peale ja pasandanud walget wedelikku pudru sisse.

33.

Puuk piima kallal.

R. Sernubis Tartust.

Üks perenaene tahtis puuki saada. Seks wõttis wana luua, mähkis riidehilbud ümber ja wiis kolm neljapäewa õhtut ühe risttee peale. Seal

laaskis pahema kae sõrmest kolm tilka werd sinna peale. Nende weretilkadega müüs ta oma hinge wanalepaganale ära.

Nüüd oli puuk walmis. Kolmandal neljapäewa õhtul tuli talle elu ka sisse. Puuk hakkas pere-naesele wara kofku wedama.

Puugid armastawad wäga sooja piima.

Ühel õhtul lüpsnud perenaene lehma ära. Pannud piima patta tulele pudru keetmiseks.

Puuk tulnud koju. Piima nähes puuk kofe paja ääre peale.

Sulane näinud, et kole loom paja kallale läinud. Sulane tõmmanud reha warre kätte, wirutanud puugile pähä. Puuk saanud hoobi, walmis olnudki.

Perenaene waranduse wedajast ilma.

34.

Puugi lepitamine.

J. Tamm Sträkotwast.

Ühel perenaesel olnud puuk. See kannud kõik-
fugu walmist toidukraami koju.

Sulased waadanud wiimaks järele, mispäraast nende perenaene iga forra paja puhtaks pesnud, kui kottu wälja läinud. Roju tules olnud pada ikka piima täis.

Sulane läinud kotta, kus pestud pada olnud. Näinud: madu ajanud paja ääre peal suust piima patta.

Teine kord läinud sellesama perenaese tüdruk ilma perenaese teadmata aita. Näinud: must kuff seisnud wilja salwe peal.

Tüdruk tahtnud kuffe ära ajada, aga kuff ei läinud kuhugile. Kuff teinud tüdrukule hirmsa näo wasta.

Roju tules ja lugu kuuldes läinud perenaene koha aita ja hakanud wihasi kuffe paluma:

„Si teadnud küla sinu koda,
Si peremees sinu pesa,
Si mamsel sinu maja!“

Selle palwe peale jätnud puuk- kuff perenaise nuhtlemata.

35.

Singeta peremees.

S. Küle Wanamõisast, Hallistest.

Korra räägiti rahwa seas, et Benuja wallas üks peremees tulihännaks käia ja enesele seda wiisi warandust koguda.

Es malt ei tahetud seda juttu hästi uskuda, aga pärast nähti ometi, et lugu tõsi on.

Korra käinud selle talu sulane kodu ligidal leppikus. Lepikus leidnud sulane peremehe selili maas lamawat, suu lahti.

Sulane saanud asjast aru. Käänanud peremehe ümber, nii et suu maa poole tulnud seisma. Jäenud ise ootama. Tahtnud näha, mis sünnib.

Sulga aja pärast näinud sulane wiimaks siitka

tulewat. See lennanud sumisedes peremehe pea ümber ja otsinud suud.

Sulane käänanud wiimaks peremehe ümber, nii et suu jälle wana koha peale tulnud.

Baetwalt olnud see sündinud, kui sitikas koha suhu lennanud. Beremees härganud koha ülesse, hõderunud filmi ja tõusnud koha istuma.

36.

Beremees ja sulane lendamas.

J. P. Söggel Paistu Kaarlist.

Beremees ja poisj tahtnud kahekesi Pärnu kontori aita tühendama minna. Nad otsinud kahekesi agariku alt kaks wana sia ruhit, wiinud neid suure kuuse otsa ja seadnud ilusasti kuuse otste peale — ruhwede otsad Pärnu poole. Mõlemad istunud ruhwedesse.

Beremees ütelnud: „Läki kuradi nimel!“

Ja koha lennanud tulejoon kuuse otsast minema.

Poisj ei pannud peremehe sõnu hästi tähele.

Poisj hüüdnud: „Läki Jumala nimel!“

Baetwalt hüüdnud poisj neid sõnu, kui ruhi poisjiga ühes kuuse otsast maha langenud.

Beremees waadanud tagasi. Näinud: poisj ruhwega kuuse all pikali. Käänanud tagasi, läinud poisj juurde. Tõrelenud poisj, et poisj teifiti hüüdnud.

Poisj olnud pool hingetu. Beremees wiinud poisj koju.

Peremees läinud, roninud uuesti kuuse otsa ja mis muud kui tulihännaks.

Rülarahwas waadanud: tulihänd kadunud Bärnu poole.

Alles homiku jõudnud peremees koju. Loonud ööseselt käigult palju kallist wraa kaasa. Minult kaasa toodud riided olnud wäha ära kõrwenud.

37.

Taari astjaga wilja wedamas.

S. Pöder Wiljandist.

Korra olnud peremees. See käinud tulihännaks. Seda saanud aga sulane teada. Hakanud asja järele uurima.

Korra heitnud sulane rehetuppa magama. Sulane pole seda aga teadnud.

Poole öö aeg jõudnud kätte. Peremees tulnud kambrist rehetuppa, nõõrikimp käes.

Poiss härganud peremehe tulekut kuuldes ülesse. Waadanud salaja, mis peremees nõõridega teeb.

Peremees sidunud nõõrid olle torikse ümber, wõtnud nõõride otsast kinni ja ütelnud kolm sõna. Selle peale tõusnud ta toriksega ühes lendu ja läinud repne august wälja.

Sulane pidanud sõnad meeles. Wõtnud warna otsast hobuse ohjad, sidunud ümber taari torikse ja ütelnud ka need kolm sõna. Ja waata imet: ka ta tõusnud lendu ja läinud sealtfamast repne august wälja, kust peremeeski, ja sinnasama aita.

Peremees kofkunud poisfi nähes esmalt pisut ära. Wiimaks aga ütelnud: „Tasa, tasa, suure tõrre mees!“ Enesel olnud aga pool torikest odre täis.

Nüüd ütelnud jälle kolm sõna. Neid pole aga poisz kuulnud. Selle peale läinud peremees aida luku august wälja. Sulane aga jäenud aita. Ei saanud kudadagi wiisi wälja.

Homiku läinud perenaene aidast wdid tooma. Leidnud sulase taari astjaga aidast eest. Kõsinud sulase käest, kudas sulane aita saanud. Sulane rääkinud lugu ülesse, kudas ta peremehe järele tulnud ja kudas peremees ta aita jätnud.

Küla peremees aga tänanud poisfi selle hea teo eest ja ütelnud: „Nüüd on asi wiimaks ometi ilmsiks tulnud. Zuba mitu aastat kaob wili minu aidast nii ära, et kewade seemet pole maha külwata.“

Selle peale ei näinud keegi enam peremeest tulihännaks käiwat.

38.

Waeje peremehe wedaja.

Korra läks üks naene jõulu õhtul sauna wedajat tegema. Jõulu õhtu oli just neljapäewal. Wedaja tegemiseks wõttis wanu wihtu, kaltsusid, piergu ja süsi. Läks ahju peale ja tegi neist ainetest tite. Piergudest tegi käd, jalad ja näo,

sütest filmad, suu ja nina. Kui sellega walmis oli, ütles: „Minu hing ja sinu hing olgu üks!”

Selle peale laskis kolm tilka werd nimetis- sõrmest titele südame peale. Kohe seisis suur mees ta ees ja küsis: „Mis ma pian tegema?”

Naene peremees oli seda kõid pealt waadanud. See tegi neisisamust ainetest ka wedaja, ütles aga: „Sinu hing ja meie wana kirju koera hing olgu üks!” Werd ei annud ta ka mitte.

Waewalt oli ta neid sõnu ütelnud, kui ju üks ühejalaga mees ta ees seisis ja küsis: „Mis ma pian tegema?”

Peremees wasta: „Mis sa ka wõid teha! Sull on ju üks jalg!”

Wedaja aga ütles: „See on sinu süü. Miks sa ei ütelnud sõnu õieti ega annud werd!”

Mees jälle: „Too siis seda mulle, mis teine naesele kaugelt weab. Siis ei pruugi sa kaugele minna!”

Kohe kadus wedaja.

Kodu leidis peremees oma naese ahju ees õhka- wat: „oh me waesed! Teised sööwad sia liha ja wärsked kapsaid, aga mis on meil? Pole küünla otsukestki tua walguseks!”

Mees naesele ütles: „Ole wait! Mine kambrisse ja too lüpsikuga õlut!”

Naene arwas, et mees teda narris. Naene wasta: „Seitse aastat ei ole me enam õlut teinud. Witsadki on tõrrelt maha langenud! Kust piab siis see õlut tulema!”

Mees aga käskima: „Mine ja too!”

Suur oli naese imesilemine, kui naene pulga eest ära wõttis ja tõrrest õlut wälja jooksis.

Naene läks, wiis mehele õlut. Mees aga käskima: „Too nüüd ka küünalt!”

Naene läks ja leidis õrrel suure hulga küünlaid. Pani küünla põlema. Nüüd käskis mees sialiha ja kapsa leent teeta.

Naene läks, leidis lambris kõik, mis mees soovis.

Sööma ajal kuulsiwad mees ja naene wäljas korraga walju ähkimist ja puhkumist. Mees jooksis ruttu wälja vaatama. Nägi, et wedajad mõlemad oma saagiga kahe õue mulgu wahel kokku oliwad sattunud. Maadlesiwad ühe teisega. Üks tahtis teise käest saaki ära kiskuda.

Ühejalgne oli tugevam, kägistas teise ära.

Nästa pärast oli rikas mees, kelle wedaja otsa saanud, waeseks saanud, waene aga rikkaks läinud.

J. Holzmaheri Dsiliana järele.

39.

Wigajeks lastud tulihänd.

J. P. Söggel Paistu-Kaarlist.

Ühel õhtul läks Tungla Tiit tulihännaks. Tahtis enesele koorma wilja tuua. Käis ülepea tihti tulihännaks. Ja Tunglal oli ikka wilja küll, kui teistel wilja puudus käes oli. Suhtus ka, et

Tunglal wilja ei kaswanudki, aga saltwed seisitwad siiski laeni täis. Teised arwasitwad, mis see piaks tähendama. Si teadnud, et Tungla wana tulihännaks käis ja kraami ja raha kokku wedas.

Korra käis Tungla taat jälle wõderas aidas, wöttis tündri herneid kaasa ja tõttas koju poole.

Üks jänese kütt oli Saksniiudus. See nägi suurt tulemõrda tulewat. Kütt pani püssi palgesse ja lastis.

Kohe langes hulk süeks põlenud herneid rohu sisse maha. Kütt jättis herved sinna ja rääkis seda lugu rahwale.

Pea kuuldi, et Tungla Tiit jalust wigaseks jäenud ja enam kuhugile ei pääseba. Rahwas teadis rääkida, et kütt Tungla Tiidu tulihännaks käies wigaseks lastnud.

40.

Tulihänd paelus.

H. Põder Wiljandist.

Korra läinud üks talu sulane tulihännaks. Talurahwas märganud seda küll, aga pole sest midagi hoolinud.

Korra läinud sulane rehetare ahju juurde ja hakanud tulifid süsi hobuse pea torba sisse tõstma.

„Peremees küsima: „Mis sa nende süitega teed?“

Sulane wasta: „Sepale lähen!“

Peremees jälle küsima: „Mispärast sa süed ühes tulega kotti paned?“

Sulane jälle: „Siis saab ennemini!“

Peremees teinud, nagu lähets ta ära, jäenuõ aga salaja ukse taõa waltwama. Kartnud, et sulane ehõ tahab maja põlema süüdata.

Sulane läinud uksest wälja, pistnud süed hobuse torbaga kaela ja ütelnud ise tasakesi: „Kii-ber kaaber, lähme nüüd!“

Selle peale tõusunud ta koõe lendu ja kadunud peremeõe filmist, muud kui tule sõdemed keerlenud weel taga järel.

Nüüd märganud peremees, kudas lugu, pole sest aga kellegile rääkinud.

Homiku läinud peremees sulase aita. Näinud suure koti rukiõ täis olewat. Urwanud koõe, et sulane seda õõse toonud. Lõiganud üõe koti sopi katki. Mõtelnud, et kui teise õõse jälle midagi küla aidast warastab, siis rada järele jääb.

Sulane tüõendanud päewa koti tüõjaks. Läänud õõse jälle uut woori tooma. Pole aga auõu koti sopisõ sugugi täõele pannud. Herneid külastõ kotiga koõju tuuesõ jäenuõ suur herne rada järele. Seda rada mõõõda leidnud küla peremees õõõõpsasti oma herne warga ülesõ.

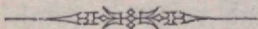
Läänud targa juurde nõõu küsima, kudas waragale kurja kätte tasuda.

Tark tulnud peremeõe aida juurde ja seadnud sõnadega niisugused paelad ülesõ, et waras õõõõ neisõõ kinni jäenuõ.

Teisel homikul leidnud küla peremees sulase räästa alt rippumast, pea all pool, jalad üles pool nõõrides kinni, nisku kott seljas. Kott weni-
tanud sulase nii ära, et sulasel lahti päästes weel natuke hinge sees olnud.

Sest saadik ei olnud sulasel enam iialgi taht-
mist tulihännaks minna.

Küla karjastel jaanud herneid mitmeks ajaks süüa. Need oliwad tulihänna koti sopist karja-
maale maha pudenenud.

S i s u.

Esimene jagu. Kätte tulihäanna ja ta suguseltsi seletuseks.

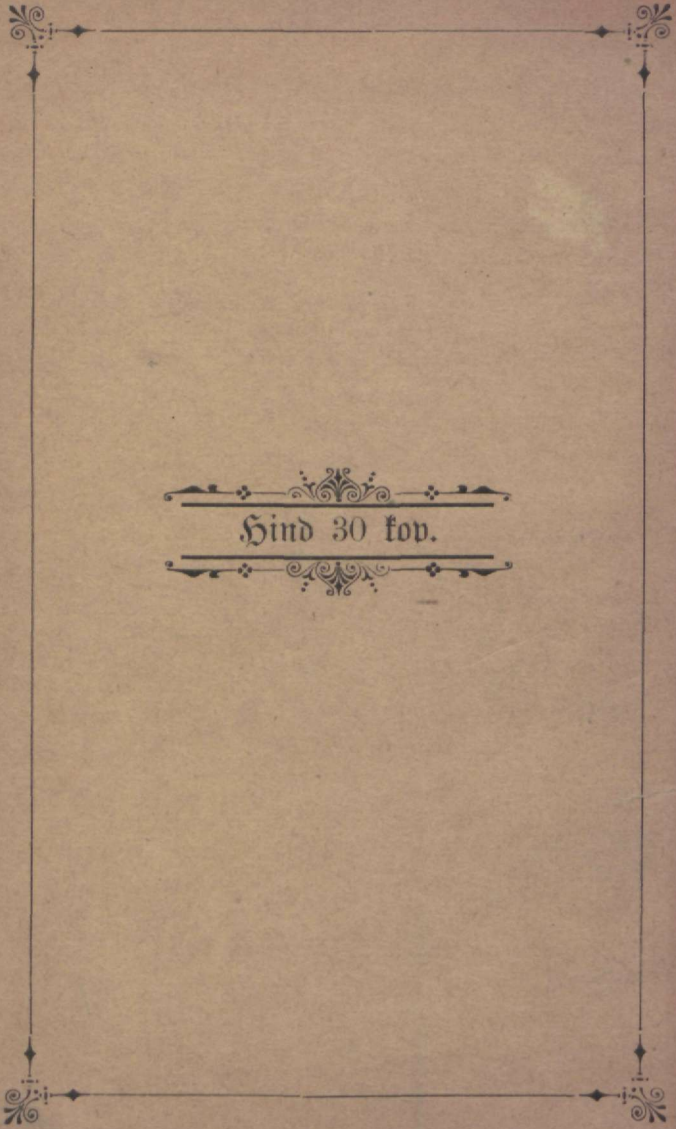
	Lehek.
Ühe pastlaga mehed tulihända püüdmäs . . .	3
Tulihäanna kirjandus	13
Kratt, tulihänd	26
Waranduse ärawõtmine tulihäanna käest . . .	38
Tulihännast lahti saamine	47
Kas on tulihänd tõesti olemas	50
Kratt ja kirat	52
Pisuhänd	56
Puuk	58
Tont	68
Lendwa, lindwa	70
Wedaja, warakandja, õimetooja	73
Tuulispass	79

Teine jagu. Tutud tulihännast, pungist ja wedajast.

1. Tulihäanna tegija	84
2. Tulihäanna tegija äpardus	86
3. Tondi tegemine	87
4. Karjane ja herra	88
5. Krati mets	91
6. Krati raha wedamine	92
7. Karjapoiss ja tulihänd	94
8. Wiina ja tubakat	94
9. Wanamoovid tulihända tegemas	95
10. Beremehe tulihänd ja sulase tulihänd . . .	96
11. Petetud pisuhänd	97
12. Tont linaseemnest kühja tegemas	100

	Lehek.
13. Pisuhand	101
14. Kratt 19 aastat teenimas	103
15. Kuninga tütar tulihännaks	105
16. Birk pisuhänd ja laisk pisuhänd	106
17. Tulihänna kinnipüüdmine	108
18. Pisuhanna kinnivõtmine	110
19. Sulane tulihännaga kimpus	110
20. Tulihänna pahategemised	111
21. Tulihännale lubatud laps	114
22. Tulihänna peksmine	115
23. Löödud tulihänd	116
24. Wigane tulihänd	116
25. Söömata jäetud tulihänd	117
26. Püüfiga lastud tulihänd	118
27. Tulihänd ratta runnus	119
28. Katki raiutud tulihänd	120
29. Tulihänna põletamine	122
30. Kudas eit wanapagana käest pääsis	123
31. Puugi tegemine	123
32. Musta linnu piima toomine	124
33. Puuk piima kallal	124
34. Puugi lepitamine	125
35. Singeta peremees	126
36. Peremees ja sulane lendamas	127
37. Taari astjaga wilja wedamas	128
38. Waese peremehe wedaja	129
39. Wigafeks lastud tulihänd	131
40. Tulihänd paelus	132

Hind 30 kov.